

Jókai Mór
A varchoniták

Mercator
Stúdió

Felelős kiadó a Mercator Stúdió vezetője.

Műszaki szerkesztés, tipográfia: Dr. Pétery Kristóf

ISBN 963 606 305 2

Mercator Stúdió, 2006

Mercator Stúdió Elektronikus Könyvkiadó
2000 Szentendre, Harkály u. 17.

www.akonyv.hu

Tel/Fax: 06-26-301-549

Mobil: 06-30-305-9489

e-mail: peteryk@t-online.hu

JÓKAI MÓR
A VARCHONITÁK

TARTALOM

I.	5
II.	8
III.	18
IV.	32
V.	51
UTÓHANG A „VARCHONITÁK”-HOZ	54

I.

Krisztus születése után ötszáznegyvenötödik évben egy addig ismeretlen része a világnak kezdé a historikusok figyelmét magára vonni.

Egy mesés világrész Ázsia belsejében, körös-körül kétezer mérföldnyi távolban minden tengerparttól, melynek magas hegyeiről a világ mind a négy részében lakók azt tarták, hogy ott a világ vége.

E hegyek fehér ormai messze belátszanak Kína, Perzsia, India és Szibéria hátaiba, szétágazva hosszú láncolatban.

A rómaiak nevezik Imausnak, a csinek Altájnak, a perzsák Kafhegynek.

Ezek ama mesés „aranyhegyek” – a földnek öve, melyek a pars mitológiában az istenség által érző idegekkel vannak ellátva; itt beszél Isten a földdel, midőn azt akarja, hogy az megrázkódjék az emberi bűnök terhe alatt, s tövisekkel, szárazsággal, viharokkal árássza el a népeket, vagy midőn azt akarja, hogy édes élető melegség terjedjen szét fűbe, fába, s bőség és öröm tenyészzen az egész mosolygó világon. E hegyek talapzatában van azon roppant zafírkő, melynek visszfényéből támad az égnek azúrkék színe.

Így szól a pars mitológia.

De nem arany és nem smaragd terem azon hegyek keblében: ereik gazdagsága vas; a vad geoug nép – ahogy e nevet görög klasszikusok szokták írni – e bércek legrégibb ura, vassal szokott innen kereskedni, ha szabad így neveznünk a háborút.

Valami tatár faj volt ez, fényűzésre, kényelemre éppen úgy hajlandó, mint ahogy munkára nem; házait más építé, földjeit más művelte, selymét, bíborát idegen ország termék, neki csak az elvevésre volt gondja; még fegyvereit is más kovácsolta; valami kóbor nomádfaj, melyet leigázott, volt arra kárhoztatva, hogy az Imaus-hegyi vasbányákból előhossa a fegyvernek való ércet, s kardokat és nyilakat kovácsoljon belőle.

Ezek voltak a varchoniták, a legelvetettebb, a legszegényebb valamennyi rab-szolgafaj között, melynek még csak joga sem volt az élethez, nem hogy örömei lettek volna benne. Asszonyai nem ismerték a piperét, férfiai a kényelmet, gyermekeik felnőtt korukig nem jártak ruhában, törvényeik, isteneik nem valának, hajlék, épület kényelme hírbn sem létezett náluk, bornak és kenyérnek még nevét sem hallák; ölhetta őket, aki akarta, szabadon, mint más akármí vadat, kiket senki sem vesz számba.

És mégis a varchoniták évről évre szaporodtak, és gyermekeik izmosaknak, életrevalóknak születtek, és hölgyeik szépek voltak, délcegek, erőteljesek, férfiai mindegyike óriás, s a százéves kor náluk még csak öregségnek sem volt nevezhető, s ha nem volt is náluk vallás és világi törvény, de volt erkölcstisztaság.

Egyszer egy varchonita nő geoug vadászoktól üldözttetve, ölében vitt csecsemőjét elrejté a bokrok közé, s maga ellenkező irányban kezdte futni, hogy amazokat másfelé térítve, gyermekét megszabadítsa tőlük.

A durva üldözők nemsokára lelőtték az anyát nyilaikkal, mint valami kártékony vadat, a csecsemő ott maradt a bokrok között.

Hogy a keleti rege nem lopott eszméje a rómainak, arról eredete kezeskedik; az ismert világrészeken túl, hol Rómának még nevét sem hallák, egy vad, elnyomott, erdei közé szorított nép között ismételve lőn Romulus és Remus regéje.

Egy nőfarkas meghallá a csecsemő sírását, s szoptatni kezdé azt. Ez időtől fogva kezdenek a farkasok mítoszi befolyással lenni a varchonitákkal rokon fajok eseményeire.

Mikor már a gyermek megerősödött, s tudott futni és harapni, mint a többi kis farkasok, akkor ráakadtak nemzetebeli férfiak, s magokkal vivék azt, és átadva nejeiknek, azok felnevelék őt ember módra, s Bertezena nevet adtak neki.

De benne volt már a fiúban a szabad vadállat teje, s midőn felnőtt és ifjúvá erősödék, s társaival együtt durva bőrkötényét maga elé kötve, a kovácsüllő előtt veré a szikrázó vasat, szikrázó gondolatok támadtak fejében.

– Hát e fegyver nem volna olyan jó a mi kezünkben, mint azokéban, akik ezt velünk készítették? – monda egyszer egy pihenő órában izzadságaikat törölő társainak. – Hát azért készítünk mi láncot és kardot, hogy az elsőt mi viseljük, a másikat ellenségeink? Hát nincs jogunk nekünk megölni azt, aki bennünket öl? S használni azt a vasat, melyet magunk élesítünk? Mit veszthetünk mi, ha veszünk? Van nekünk valamink, amiért drága az élet? Próbáljuk meg, jól metszenek-e a magunk kovácsolta kardok!

Az ifjaknak tetszett a szó, a nők is biztatták őket, s a vének még emlékeztek boldog, rég elmúlt időkre, mikről apáik diadalmak meséit regélték nekik.

Ott körülfogták Bertenezát, s áhítattal hallgaták szavait. – Testvérek! Íme, parancsolóink ismét kétszázezer kő vasat ásattak ki velünk, hogy két hó leforgása alatt negyvenezer kardot kovácsoljunk belőle. Ez terhes munka nekünk; de én tanácsot mondok, miként segítsünk rajta. Ha negyvenezer kardot készítünk, minden kard leend ötfontos. Készítsünk csak tízezeret, de legyen mindegyik húszfontos. Ez egyre megy, minden kard négygyel fog felérni, mert négynek a súlya lesz benne.

A férfiak helybenhagyták a tanácsot, s mire a két hó lefolyt, elkészültek a húszfontos kardok.

A geoug sereg is megérkezék, azokat átvenni. Büszke vezérük lóhátról beszélt a félmeztelen bőrkötényes varchonita rabszolgákkal, kiket rövidség okáért csak kutyáknak nevezgetett.

– Te ősz kutya – monda egy kiszemelt vénnek –, lépj elő, hadd beszéljek veled!

– Ez itt vezérünk, első emberünk, Bertezena – szólta az agg, az ifjúra mutatva.

– Mit? Tinektek vezértek van, kutyák? Mióta választanak a farkasok maguknak fejedelmet? Mióta lehet valaki rabszolgák között legelső, akik mindnyájan utolsók? Mióta mertek ti magatoknak neveteket adni, hogy egyiket a másiktól megkülönböztessétek, holott mindnyájan egyenlők vagytok? – No, tehát lépj elő, te első kutya! Hol a negyvenezer kard?

Bertezena kinyújtá izmos karjait, melyek vastagok voltak, mint egy cserfaág, fölemelé nagy, büszke homlokát, hogy szinte oly magas volt gyalog, mint a tatár vezér lóháton, s elkezdé magyarázni a dolgot.

– Dicső vezér, a kardok készen vannak, a kétszáz ezer font vasat mind kardnak kovácsoltuk; de hogy mesterségünket megjavítsuk, négy kadból készítünk egyet, húszfontosat tízezeret, ekként tízezer karddal annyi munkát lehet tenni, amennyit máskor negyvenezerral.

A tatár odavolt bámulatában.

– Te nagy kutya! Tréfálni akarsz velem ugye, hogy így beszélsz? Mutasd azt a kardot.

Bertezena odanyújtá a nehéz pallost a tatárnak, ki amint egyet vágott vele a levegőben, kiejtette azt a kezéből, s dühösen támadt az ifjúra.

– Te veszett állat, hát azt hiszed, hogy lehet harcolni ez idomtalan vassal?

– Azt majd mindjárt be is bizonyítom előtted – monda Bertezena, fölemelve a nehéz kardot, s könnyeden, mint egy pálcát megforgatá azt a feje fölött, s azzal úgy hasította vele ketté a tatárt, hogy fele jobbra, fele balra hullott.

Erre általános csataordítástól zendült meg az erdő; a varchonita ifjak fölkapták a fegyvereket, nem volt az nehéz az ő kezeiknek, de nehéz volt a tatárok fejének; igazán négy kardot ért mindenik, mert azon az egy napon tízezer varchonita harcos negyven ezer geougot vert agyon az erdők közt.

E naptól fogva nem készített a varchonita nép láncot magának és kardot az idegennek.

Bertezena lett fejedelmük, s a geoug nagykhán azon vevé magát észre, hogy megszűnt az Imausnak ura lenni. Békét is hagyott a varchonitáknak, várva jobb időkre, mindaddig, míg Bertezena a khán egyik leányát megszeretve, azt nőül nem kérte.

E vakmerőség haragra gerjeszté a nagykhánt; egy fegyverkovácsból lett fejedelem, kinek király korában sincs mit enni, az ő leányára meri vetni szemét! Ezt nem lehet bosszulatlan hagyni. Rögtön fölülteté hadait, s kétszáz ezer lovassal megindult Bertezena nősülési kedvét elvenni.

A varchoniták engedék őt hegyeik közé jönni, s mikor ott saját sokaságától nem bírt mozogni, bezárták völgy szorosaikba, s egy tíz napig tartó harcban kiirták hadát az utolsó emberig.

A tatárfaj e csapástól fel nem bírt üdülni egész Dzsingiszzkánig. Leszorult saját határai közé, tért engedve a varchonita nép kifejlődésének, s bár örökké harcot viselt vele, soha sem bírta azt többé legyőzni.

E szittyafaj azután évről évre szaporodott, kibocsátott rajai majd hun, majd török, majd avar név alatt megismerteték magukat Perzsiával, Kínával és Európával; a kínai olcsó hadsereg omlottak fegyvereik alatt türelmesen, mint a lekaszált fű, s a kínai bölcsök nem győzik magasztalni császáraik jóvoltát, kik vassal nem bírván többé, aranylándzsákkal üzték vissza elleneiket. Érts alatta adófizetést.

A varchonita nép megnagyobbodva, lassankint két részre kezdte bomlani; az, mely Kínához közelebb volt, nevezte magát töröknek, amelyik Perzsiához esett, ogurnak.

Helyzet, életmód és vallás lassankint különbözőkké tették őket; az ogurok a pars vallást vevék fel, az elemek, nap és csillagok imádatát; amazok maradtak durvább jelképeiknél, miket szinte nemigen nagy buzgalommal tiszteltek; az ogurok finomultak, nemesültek külső viseleteikben, házakat építettek, s azokat csínnal ékíték fel, hosszú hajaikat szalagok közé fonták, s szűk, testhez idomult öltönyt viseltek; amazok sátrak alatt laktak, státusbölcsészettük alapja levén, hogy oly nép nem harcolhat, melynek városai vannak; a melegebb éghajlat kényszeríté őket fejüket borotválni, s bő öltönyt viselni, végre a különféle szomszédokkal érintkezés még nyelvüket is úgy elkülöníté egymástól, hogy utóbb alig maradt egyéb nyoma közös eredetüknek a közös emlékeknél, mik firól fira maradtak: egyiknek hadi zászlója egy gyermeket szoptató farkas volt, másiké egy bőrkötény, melyet egykor Bertezena viselt, s melyet később diadalok emlékei, gyöngyök és drágakövek ékesítének, s hogy az ország fejedelmei megemlékezzenek eredetükről, mindkét népnél volt egy nagy ünnepnapja az évnek, melyen a fejedelmek és vezérek bőrkötényt kötve, az egész nép előtt egy megtüzesített vasdarabból kardot kovácsoltak.

Az ogurokat különbözőkké tették elvált rokonaiktól a szelídebb hajlamok, költőibb vallás, nemesebb éghajlat, szabadabb szellem, békésebb foglalkozások, lovagiasabb harcok és leginkább írásismeretük, melynek sajtáságos rúnait maig is mindenütt feltalálni, amerre valaha jártak, az Irtisz és Jenyiszej mellett, durva obeliszkokra vésve, a sírokba elásott kardokon, arannyal kiverve, s nehéz pénzeiken.

Ezek voltak amaz avarok, kiknek követői a hatodik század második felében megjelentek Justinián trónja előtt, kardjaikat felajánlva neki, ha számukra Európában hazát jelölend ki, s kiknek szövetségét a hetvenöt éves császár jó szóval és jó arannyal vásárlá meg, megtelepítve őket Pannónia rónáin, védfalul a longobárd foglalók rohanó árja ellen.

Miért hagyták ők el őshazájokat, az Imaust, az arany hegyeket, a vastermő bércek országát? miért hagyták el a hont, melynek vasláncait Bertezena vasnál keményebb kezei összetörték? Miért vándoroltak idegen földre hazát keresni maguknak? Mit vétettek nekik az ősi biztos bércek, hogy megváltak tőlük ismeretlen földeket bevándorolni?...

II.

Alkonyodva tekintte vissza a nap Irgana-Kon bércei mögül, a kék Tula partjain égtek az oltár-tüzek, a táltosok esti himnuszait éneklék.

Az avar khagán, az ősz Oldamúr haldokolva feküdt sátorában. Országnagyjai, a gyulák, rhabonbának és vezérek könnyezve álltak ágya mellett, a vénség ezüstre, az alkony sugárai aranyra festék hajfüreteit, arcán csak a leáldozó nap fénye volt még az élet, a lélek útra készen állt már.

– Lelkem könnyebbül és testem súlyosabb lesz – monda halk szóval az agg. – Adjátok kardomat, hadd támaszkodom reá; sokszor emeltem azt a csatákon, most emeljen engem az utolsó csatámban.

S azzal elmélázott újra, s mintha lelke elmaradt volna az utolsó gondolon, percek múlva ismét e gondolatnál sóhajta fel.

– Csata, csata! Milyen szép lett volna meghalnom ott! Ott! A kardok csattogása között, a harci kürt rivallása mellett, a paripák dobogásainál. Hiába; megtagadta az élő Isten. Koszorútlan fővel fogok ülni, őseim között legutolsó.

A rhabonbán csillapítva hajlott a haldokló ágya felé.

– Ne zúgolódjál, Oldamúr. Még nem zöldült ki a tubafa ajtód előtt, mely a halottas házakat jelöli. S ha másnak dicső volt meghalni honáért, neked dicsőbb volt érte élned. Nem is leendesz őseid sorában utolsó. Fiad, dicső fajodnak nem rosszabb utóda, folytatni fogja nemzetünk történetét; adja az ég, hogy soha vége ne legyen annak.

– Igaz. Fiam, Dalma fiam – sóhajta Oldamúr, s e gondolatnál még halványabb lett, mint azelőtt.

E pillanatban fölnyílák a sátor szőnyegeit, s beléptek a jósló táltosok. Hivataluk valami közép volt pap és orvos között, ők voltak a nép jósai csaták előtt, énekesei csaták alatt és história-írói csaták után.

A vén Fellengúr a haldokló elé lépett, oly vén volt már ő is, mint maga a khagán, sok jó és rossz napot láttak együtt feljöni és lemenni.

– Mi hírt hozál a jóslatokból? – kérde a khagán.

– Légy készen halálodra, Oldamúr – szól fejét meghajtva a táltos. Rövid idő van még csak élni. Ezt izeni Isten neked.

– Meghajtom fejemet – szól Oldamúr átszellemült arccal. Mint fogadó az ég áldozatod füstjét?

– Magasan szálla az fel, mint egy reszketeg szobor, s a fellegekkel egyesült, minek képleteiben mindenütt rád váró hősök alakját láttam.

– Megkérdezéd-e a jósló szüzet a túlvilág felől?

– Éppen most beszélte el álmát. Hét nap, hét éjjel feküdt aludva, eltemetve a sírban. Hetednapon fölébredte, s amit ezalatt a túlvilágon járt lelke látott, megdicsőült arccal beszélte el.

(Ez egy sajtószerű jóslat neme volt a szittyá fajoknál, ideges fiatal szüzek, képzelethevítő szerek és szigorú böjt által bizonyos nemébe a letargiának merültek, hüvelykujjaikat összeszorított kezükbe fogták, s hanyatt fekvé visszatarták léleketüket erővel, s ily helyzetben el hagyák magukat temetni, s néha hetek múlva ásatva fel, arcukra és keblükre kent balzsamok által fölélesztettek halálmezejükből s beszéltek a sírban álmodott dolgokról. E jóslat nemét hítták „az elrejtőzésnek”).

– Mi hírt hozott a szebb hazákból? – kérde Oldamúr.

– Ott járt, hova őseid felszálltanak, Istenhez közel, az örökké virágzó mezőkön, hol a csatákon elhullt hőseink hófehér méneken nyargalva úzik a futócsillagot, s uralkodnak mindazon ellenségeiken, kiket a csatákban megöltek. Ott ültek őseid a szivárványok felett, arany királyi székeken, homlokaik körül csillagokból

font koszorú. És íme, nyugot felől egy napsugáros felhő közeledék, melynek aranyos ködéből egy hófehér alak támadt elő, legtöbb csillaggal ősze feje körül; ki előtt mind fölkeltek a királyi székeikben ülő alakok s kezeiket fölemelve üdvözlék. E csillagok a nagy és nemes tettek, oh, király, és ez új alak te vagy.

Oldamúr megdicsőült arccal rebegett:

– Oh öröm, oh gyönyör!

A rhabonbán és Fellengúr érzékenyen fogák meg a khagán kezeit.

– Mit mondjak ősz apádnak odafenn? – szólt Oldamúr az elsőhez.

– Mondd meg neki, hogy halálát száz ellen vérevel bosszultam meg, kiket hozzá felküldék raboknak.

– És fiaidnak mit mondjak, Fellengúr, kik előtted sírba szálltak?

– Azt, hogy boldog azon apa, kinek fiai a hazáért estek el, s nem hull annak könyje gyermekei sírján.

A khagán megszorította barátai kezét.

– Most menjetek, küldjétek hozzám fiamat, Dalmát, s hagyjatok vele magamra, míg ismét hívni foglak – e földön utoljára...

A vezérek, országnagyok és vének mind kitakarodtak a sátorból, s utánuk belépett Dalma.

Szép, karcsú, daliás alak, a fiatalság rózsaszínével arcán, minő tizennyolc éves gyermekeké szokott lenni. Nagy, bátor szemeiben királyi tűz heve lángolt, szabályos, nemes vonásain fájdalmas ihlettség honolt, bár a megilletődés gyöngébb vonalait eltírtá arról a szigorúbb tekintet.

Termetét, mely nyúlánk és karcsú volt, mint egy leopárdé, kettős selyemdolmány fedé, az alsó hosszú, térdig begombolt, sárga aranyvirágokkal, a felső rövid ujjú, hasított, bíborpiros aranyzsinórzattal; sűrű jáspisfekete hajfürtei három tömött tekercsbe voltak fonva, fehér gyöngyfüzerek közé, s végeiknél fogva felaggatva, s még úgy is vállain alul értek. Kezei, lábai oly kicsinyek, oly finomak, izmai oly gömbölyűek, idomzatosak, piros telt ajkai felett valami alig észrevehető hamv.

Oldamúr odainté őt magához.

– Jer közelebb, jer közelebb, fiam.

– Meddig fogsz még fiadnak nevezni engem? – szólt Dalma. – Én leányod vagyok.

A khagán szomorúan felsóhajtott.

– Terhedre van, hogy férfinak neveltelek?

– Nincs terhemre, apám. Karom megszokta forgatni a kardot és kelevézt, s ha kell küzdeni hozzám illő lovaggal a harcjátékon, vagy az oroszlánál a vadászaton, vagy ellenséggel a csatamezőn, szívem sem gyöngébb, mint karom; de nem szokás ez: nem látom sehol, hogy nő férfi alakját viselné. Én nem irigylem a többi hajadonoktól sem mulatságaikat, sem öltözetüket, sem guzsalyaikat, de szeretném tudni mégis: miért vagyok én tőlük különböző?

– E rejtély okának titokban kellett maradnia halálom órájáig. Ím, vedd át tőlem e titkot, és őrizd tovább, mert halálom órája jelen van.

Dalma összerendezve rogyott e szavakra atyja nyugágyára. A szót elfojtá ajkain a fájdalom.

– Dalma, ne sírj – szólt intve a khagán. – A halál napja örömnapp, s férfit siratni dísztelen. A titok, melyet rád bízok, két nemzet életének a titka. Az avar és török nép, amióta Bertezena meghalt, kétfelé szakadva, átkos meghasonlásban, örök harcokkal rongálta egymást. Ma győzött egyik, holnap a másik, s a hasztalan győzelmek növelték bár fejedelmeik hírét, de fogyaszták népeit. Egyszer úgy kifáradt mindkét nép a harcban, hogy nem volt, aki eltemesse halottait, s a diadalútról hazatérő Fejedelmek egyike sem talált saját országában egy ép házat, melyben éjszakára megszálljon. Itt lelkébe szállt mind a kettő, megszánva önfaját, s kemény szerződést kötött, mely megtiltá a további harcolást, s felszabadíta minden szomszédot, hogy amelyik e kötés ellenére hadat gyűjt, arra közérővel rárontsanak. A kötés vége az, hogy ha e két nemzet közül egyik fejedelmi családjának férfiága előbb kihal, annak országa szálljon a másik uralma alá, s így a varchoniták ismét egy Bertezenaivadék alatt egyesüljenek. E kötés óta harmadik ivadék ül a fejedelmi széken, a törökén Disabul, az avarén magam. Mindketten utolsó férfiai vagyunk családunknak. Sokáig nem született gyermekünk, sem neki, sem nekem, s az volt a kérdés, melyikünk éli túl a másikat? Ha én élem túl őt, népem szabad marad, ha ő él túl engem, népem rabszolga lesz. Ah, azok, kik e szerződést kötötték, nem gondoltak arra, hogy a rokonokból támadt ellenségek rosszabb ellenségek az idegennél, s hogy három emberélet alatt oly messze távoztunk egymástól, hogy örömeztőbb látnók a tatárt, a perzsát urunknak, mint a törököt, vad erkölcsével, ördögimádó vallásával s zsarnoki szokásaival. Íme, azonban a férfikor delén túl valánk már, midőn egyszerre mindkettőnknek gyermekünk született – mindkettőnknek leány. Disabul e fölötti dühében minden leányt, ki azon évben született, a vízbe hányatott: én nyugodt lélekkel fogadtam, amit Isten adott, s íme, amidőn még senki sem tudott létedről, egyedül nőm, álomlátásban egy tündér szállott le hozzá, ki e szavakat mondá neki: „amit a vak sors eltévesztett, az ember akarata helyreépíthatja: gyermeked nem született férfinak, legyen férfivá lelke által. Híreszteld el, hogy fiad lett, s neveld őt annak. Ha majdan erős lesz a csatákon, eszes a tanácskozásban, ki fogja mondhatni, hogy ő nem férfi! Az ég adand neki hírt, hatalmat, hős tetteket, s megengedi, hogy túlélje ellensége családját és nemzete megszabadítójának neveztesse.”

Dalma kegyeletteljes ihlettel hallgatá atyja szavait, szemei emberfölötti erő lángjaitól látszottak sugárzani.

– Az ég mondá, és én esküszöm, hogy úgy lesz – monda fölmagasulva, mint egy pálma vihar előtt.

– Ne esküdjél korán.

– Mindenki férfinak hisz. Kiálltam a próbákat csatákban és tanácskozásban. Ütközet hevében szereztem babért homlokomra, törvénytételben pálmaágot kezembe.

– A legnehezebb próba még hátravan. Karodnak erejét megpróbálta a harc, eszed hatalmát a tanácskozás, még szíved van hátra: azt meg fogja próbálni a szerelem.

– Nem tudom, mi az.

– Még nem. De eljön az hívatlanul. Egynek észt, másnak kart adott a sors, szívet mindenkinek. Hiába mondja a virág: én nem akarok virágzani; a tavasz eljön, és a szív virágai kinyílnak.

– Én ki fogom tépni e virágokat, még bimbókorukban. – Nem ismered fogadásod nagyságát, Dalma. Feláldozni vagyont, nyugalmat, feláldozni magát az életet, mind csekélység ahhoz képest, ami a szerelem feláldozása. Egy eldobott virág az mind, a túlvilági üdvhöz képest.

– Semmi áldozat sem nagy, ha a hon élte van mérlegbe vetve.

– Nemesen szóltál. Írasd fel e mondatot palotád minden ajtaja fölé, hogy olvashasd, akármerre tekintesz, mert egykor szükséged leend rá, hogy mindig szemeid előtt lássad. Még most e fogadás csak egy elvetett mag, de majdan óriási pálmatorzssá fog felnőni, melynek viharokkal leend örök küszködése.

– Legyen bárminő nagy, amit fogadék, megtartom azt. Én amióta éltemet tudom, csak egy szabályt tanultam ismerni: „Első a haza”! – Semmi sem elég nagy, hogy e névvel mérközzhessék, nincs gondolat, mely mellette el ne vesszen: s ha megmentésére kell, hogy meg ne tudja senki női létemet, esküszöm, hogy amennyi tért kardom hegyével magam körül keríthetek, annyira közel hozzám nem jöend senki soha, s ha meghalok, átok alatt hagyom meg, hogy alakomat, úgy, ahogy meghúlt, porrá égessék. Hívasd a gyulákat, én esküdni akarok.

– Aki jövendőkre fogad, az Istent hívja fel küzdeni. Én óhajtom, hogy esküdjél, és mégis félek tőle. Biztatnálak, ha nem akarnád, s ellenkezem veled, midőn kész vagy reá. Homlokomon izzadság gyöngyözik: oh, az nem a halál veritéke, hanem azon félelemé, hogy te gyöngye leendesz ott, hol a harc bizonyos, és a győzelem bizonytalan. Oly helyzetben hagylak itt, melyre gondolni magam is szédülök; oly helyzetben, minőt nem teremté Isten, minőre nem gondoltak az emberek soha. Isten gyengének alkotá a nőt, Isten szeretni alkotá a szívet; a természet legszentebb törvénye az, mely ellen fogadást tevél, s az alól nincs kivétel.

– Én fejedelem vagyok, az emberek közül kivétel. Miért volna a fejedelem a legmagasabb az emberek között, ha nem azért, hogy csupán nemzetét szeresse? Miért állam legfelül, ha nem azért, hogy tudjon egyedül állani? Embereknek törvényt írt a természet: nekünk törvény a hon java. Én e törvényen kívül mást nem ismerek. Hívasd a gyulákat, én esküdni akarok.

– Erős lelked megdöbbsent. Jobb szeretném, ha szomorúan, ha csüggedt lemondással tennéd e fogadást. Az erős lelkeknek ellenségük a sors: a villám mindig a legmagasabb bérceket sújtja.

– Kivéve azokat, melyek még a felhőkön is túl emelik fejüket. Engedd, hogy hívhassam vezéreidet.

– Isten segítsen. Óhajtom e harcodat, pedig tudom, hogy a sorssal nincs fegyver küzdeni.

– Van: – az erős akarat. Isten megírta útját a csillagoknak; embernek megengedé, hogy írja azt maga. Viharnak, tengernek, angyalnak és ördögnek van ura; az ember ura önmagának. Erezve a terhet, melyet vállaimra tettél, kétszerte erősebbnek érzem magamat.

E szavaknál kipirult a férfiellkü gyermek arca, szemei villámokat szórtak, szilárd léptekkel járult a sátor szőnyegéhez, s a künn várakozó vezéreket és gyulákat behívta.

Azok körülállták a haldokló khagán ágyát, a vénebbek legközelebb hozzá, az ifjabbak leghátul maradva. Oldamúr megfogta Dalma kezét. Nem reszketett az.

– Vezérek, gyulák, rhabonbánok – szólt az agg meglassult, de meg nem törött hangon –, az idő végihez közelg: ez élet be lesz fejezve, hogy újra kezdődjek a másik. A haldokló ne gondolkozzék sírhalmáról, hanem azokról, akik élve maradnak itt. – Éitem nagy része országomé volt, utolsó óráim egészen övé. A hon ege sohase maradjon naptalan. Midőn leszállok én, fiam helyembe kél. Midőn én a ravatalra fekszem, ő a trónra lép – leáldozó hold hadd lássa meg, mint kél utána a hajnalodó nap. Kiáltsátok, hogy „Éljen a khagán!”, midőn tudom, hogy ez nem nekem szól többé.

A vezérek egyhangúan kiálták: – „Éljen a khagán!” s Dalmát térdeikre fektetett pajzsra emelték, annak jeléül, hogy fejedelmükké fogadták. – Az éltető hang oly szomorúan hangzott egy haldokló sátorában.

– Harminc év előtt hallám e kiáltást – szólt Oldamúr Dalmához fordítva arcát. – Akkor nekem szólt az, most tenedek. A te lépcsőd a trónhoz vezetnek fel, az én lépcsőim a sírbarlangba le.

Ekkor a rhabonbánok közül egyik lépett Dalma elé.

– Ifjú khagán, trónra lépted előtt, ősi szokásaink szerint mondd jelszavad, melyet palotád homlokára írassunk fel aranybetűkkel. Apád jelszava ez volt: „Többet ésszel, mint erővel.” Egy óra múlva a tiéd álland helyén; mi legyen az?

Dalma komoly, ihletéstől áthatott arccal viszonzá: – „A hazáért semmi áldozat sem nagy.”

A rhabonbán vevé kését, s egy négyszögű pálcára felrótta a mondatot, az ogur írás saját egyszerű betűivel, mik egymáson keresztül-kasul vágott egyenes vonásokból álltak.

– E jelszó esküvés, melyhez uralkodásod napjai vannak mérve.

– Hívjátok Isten! Esküszöm szavamra.

Ekkor két gyula állt elő, két kivont kardot fölött keresztbe tartottak, s azokat hétszer összezsapva, csendesén kiálták:

– Isten. Ormuzd. Jóél. Kinek jelképe kard, tűz és napvilág, légy jelen, és halld meg a nevedre tett esküt.

Dalma a két kard alá állt, fölemelt jobbjaival érinté azokat, s reszketéstelen hangon, elfogulatlan kebelével esküdött. – Esküszöm reád, Isten, Ormuzd, Jóél. Hogy népemért mindent föláldozok, ami enyém:éltet és halált, gyűlöletet és szerelmet. – Utáljam bármiként az életet, s óhajtsam a halált: ha népem kívánja, hogy éljek, élni fogok. Irtózzam a haláltól, s szeressek élni: ha népem javáért kell, hogy meghaljak, meghalok. Gyűlöljek bár, mint tűz gyűlöli a vizet, ha népem java kívánja, hogy megbocsássak: megbocsátok; és szeressek bár, mint ég szereti a földet, ha népem java kívánja, hogy feledjek, feledni fogok... Halld eskümet, és légy tanúm örökké. Isten, Ormuzd, Jóél.

– Én is hallottam azt – szólt Oldamúr –, s a túlvilágon emlékezni fogok reá.

– Vigyázz reám onnan felül – segíts, ha ingadozom; sújts le, ha elbukom.

A rhabonbánok kimentek, s kürtszózat között adták hírül a népnek az új fejedelmválasztást. A csapatok üdvkiáltása felhallatszott a völgyek aljából.

– Most járuljatok a vérszövetséghez, vezérek – szóltak a gyulák, s a középre kitették az ősi ereklyét, a szerezsendiökelyhet, melybe fejedelmválasztáskor egyesülni szokott a hét vezér vére, annak jelképeül, hogy ők is így egyesülendek egy vérré, egy akarattá a nemzetért.

A vezérek egyenkint odaléptek, késeik hegyével megszúrva karjaikat, a helybe csorgaták a kifolyó vért, ünnepélyes hangon mondvá a hulló vércseppek felett:

– Amint e vér kicsordult, akként omoljon vére annak, ki honához és fejedelméhez hűtlen lesz.

Már hat vezér vére omolt a serlegbe, ekkor a hetedik lépett elő, egy délceg levente, sötét szemölde, szakálla úgy illett halovány arcához, melyet csak a csatában lehetett látni pirosnak.

Most is éppen a perzsa határokról jött vissza, hol négy év óta járt a seregekkel, és sietve jött jelen lehetni az új khagán beiktatásán.

Odalépett a serleghez ő is, s amint fehér karját megszurta, s a bíbor vér felzőkelt belőle, s ő szilárd érhangon ismétlé a véresküt, Dalma egyszerre felrezzent e csengő férfias hang hallatára, s amint meglátta a vezért, vére arcába szökölt egyszerre, reszkető ajkakkal, tétovázva szólítá meg:

– Ki vagy te, hetedik vezér?

Az ifjú fölveté sötét, búskomoly világú szemeit Dalmára. – Nem emlékezel reám? Én Elemér vagyok. Arcom változott-e, vagy szíved, hogy elfeledéd, ki gyermekkorodtól fogva leghűbb barátod volt?

Dalma nyugtalan kebelrel tudta rebegni: – Emlékezem, emlékezem.

Elemér gyöngéden közelíte hozzá.

– Nem jut-e eszedbe, midőn gyermek valál, kicsiny kis szőke fürtű angyal, én már nagyobb, vad, ábrándos fiú: együtt eljártunk jó anyád sírjához, én letéptem a virágot a szirt fokáról, te koszorúnak fűzted azt a sírhalomra, s ott sírtunk mind a ketten, és az oly jólesett... Emlékezel-e még? Dalma suttogva felelt:

– Emlékezem, emlékezem – s lassan haldokló apja ágyához húzódék, mintha védelmet keresne nála valami kísértő rém ellen, s kezével tiltva inte Elemérnek.

Oldamúr biztatva szóla hozzá.

– Beszélj a múltakról, Elemér. Utolsó időm pillanatjai így múlnak el legkedvesebben tőlem, ha boldog emlékeiteket hallom. Ne sírjon, aki engem meghalni lát. Beszéld emlékeidet, hadd haljak meg bennetek élve.

Elemér rajongó tekintettel fordult Dalma felé.

– Midőn legelőször vadászatra bocsátanak bennünket, egymás mellett lovaglánc a futó dámvadat üzve. Egyszerre egy forrás mellett oroszlánnyomokra bukkantunk. Mint hagyunk fel egyszerre a dámvad üzésével, hogy oroszlánra vadászassunk, mely szembe áll és élet-halálra küzd méltó tusát: király, király ellen! Félreloptuk magunkat a kísérőktől s felkerestük a fejedelmi állat berkét. Ez nem futott el, miként a dámvad: az első hívásra kijött barlangjából, megrázta ara-

nyos sörényét, s dörgő ordítással felelt meg szavunknak. Te hevesen vágattál felé, én meg akartalak előzni, az oroslán a fejét földre fektetve, farkával kétfelől a földet korbácsolá, s azon pillanatban, midőn te kopjátad hajítád reá, felszökött, s lábadat megragadva, a földre ránta; te lábadat nem bírtad hirtelen lovad alól kiszabadítani, én hirtelen leszöktem paripámról, s megragadva két kezemmel az oroslán száját, hátrarántottam azt, s míg te késedet szívébe dőféd, én fejét torkig hasítottam. Emlékezel-e még? Dalma sápadtan rebegé:

– Emlékezem.

Oldamúr gyönyörteljes arccal inte Elemérnek, hogy szóljon tovább.

– Mikor legelső csatánkba vittek mindkettőnket: ott álltunk egymás mellett, alig várhatva a csatakürt rivallását; keblünkben zajlott a vér, szemeinkben eddig nem ismert öröm tüze égett. Végre hangzott a riadó. A te arcod kigyulladt egyszerre, mint az éjszakai égés, nem néztél hátra, hanem csak előre. Keresztültörtél az ellenség legelső során, keresztül a másodikon, s egy pillanat múlva ellenségtől voltál körülfogva. Ifjúi heved elragadt, hogy észre ne vedd, miként az utánad jövők nem bírnak nyomodba érní. Az ellenség vad ordítással özönle körül, a kardok villogtak fejed körül, a nyilak pattogtak páncéلودon, s a harc közepett ősz apád kiáltása hallatszott, ki kétségbeesetten tört feléd utat harcefszéjével. – Ki küzdött akkor oldalad mellett? Ki volt az, ki pajzsával betakart, ki felfogta rólad a halálcsapásokat, ki biztatott, hogy ne csüggedj, s ahova gyöngé volt a te csapásod, oda egy erősebbet sújtott, míg atyád mentésedre megérkezék? Emlékezel-e még?

– Te voltál az, óh, jól emlékezem.

– S midőn hosszú táborutakon elesteledve sátorod árnyában pihentél, fejed ölembe hajtva, s karod körülem fűzve; egyik csillag a másik után letűnt, egyik őrtűz a másik után kialudt, csak én virraszték álmaidnál ébren, hűségesen, emlékezel-e még?

Dalma atyja keblére rejté arcát, fuldokolva: – Emlékezem, óh, hallgass, óh, hallgass!

– Dalma! Te reszketsz – monda Oldamúr, gyermeke kezét megfogva.

Dalma fájdalmasan rebegé:

– Óh, atyám érzem fogadásom terhét!

– Ily korán! – sóhajta Oldamúr. – Te küzdelemre hittad fel a sorsot, ím, az első szavadra megjelent. Nem gondolád, hogy az ifjú, ki négy év előtt mint jó barát, mint ikertestvér vált el tőled, négy év múltával sok lesz játszótársnak. Vigyázz ez érzelemre! Ma hálának nevezed azt, holnap szerelem lesz, befogadod, mint bárátságot, mint testvérérzelmet szívedbe, s szenvedéllýé nő fel.

– Már azzá nőtt – rebegé Dalma elfogult kebelével.

– Úgy jaj neked, vagy jaj a hazának.

– Jaj nekem egyedül. Esküm megtartandom – sóhajta a gyermek, s könnyeit elfojtva fölemelkedék apja nyugágyáról, s szilárd tekintettel fordult Elemérhez.

– Vezér! Azok után, miket atyám felőled mondott, legmagasabb becsülésemre vagy érdemes. Ismerve lelked és karod erejét, olyá tekintlek, mintha saját jobb felem volnál. Ezért megosztom veled fejedelmi hatalmammat, légy úgy tisztelve,

miként én magam. Ítéleted annyit érjen, mennyit enyim, hogy ahol én nem vagyok, te ott lehess. Ha én keleten, te nyugaton, így országunk mindenütt boldog leend.

Oldamúr megszorítja Dalma kezét.

– Értelek, jól értelek.

Elemér elcsüggedt fővel fogadta Dalma kitüntetését. Arcáról ismét eltűnt minden pír, s helyet foglalt rajta a búskomoly halványság.

– Oh, khagán, rosszul jutalmazod hűségemet, midőn magadhoz hasonlóvá tész, s azt kívánod tőlem, hogy ott legyek mindig, ahol te nem vagy, mint az éj és nap, akik szüntelen egymást kerülik. Én nem tudok nevet adni az érzelemnek, amely tehozzád vonz. Örömet lennék árnyad, hogy soha el ne hagyhass, örömet lennék testőreid között a legutolsó, ki ajtód küszöbénél virraszt. Én nem ismerék soha sem anyát, sem testvért, sem szerető leányt; minden érzelmem csak körülled forog. Tetőled távol, fáj bennem a lélek, s midőn látlak, öröm fog el, minőt másutt nem érezek.

Dalma parancsolt szívének, s hideg arccal, hideg szóval felelt:

– Hagyd a gyermekkori rajongásokat, vezér. Hűségeddel nem személyemnek, hanem koronámnak tartozol ezentúl. Még ma eltávozol. Első utad leend Disabul királyhoz, kinek mint ennen képmásom tudtul adandod, hogy e napon az avar trónt elfoglalom. Figyelmeztetni fogod a régóta fennálló titkos szövetségre, mely Bertezena utódai között él: elmondod, hogy nyílt szív és testvéri kar tárul a hű szövetséges elé, kemény szív, acél kar vár az ellenségre.

– Bízid reám, hogy lefessesem előtte képedet, szeretni és félni fog téged egy pillanatban.

– Most menj, az idő becses. Készülj utadra. Napnyugat előtt megindulj.

Elemér még mindig ott állt a sátor közepén, rajongó tekintete folyvást Dalma arcán függött, mintha valamit kérne tőle.

– Mire vársz még?

– Egy baráti kézszorítást, Dalma. Négyévi távollét után e kegy nem illet-e meg engem?

Dalma habozva, remegve nyújtja neki kezét, halkan rebegve:

– Isten veled. – Szíve úgy dobogott, ajkai úgy remegtek. Elemér szívéhez és ajkaihoz szorítja a nyújtott kezet, melyen keresztül lelke lángja átömölni látszott Dalma arcába.

– Míg nem hívatlak, addig vissza ne jöjj – szolt ez, erőt vevén szívén. – Isten veled.

Elemér meghajtá térdét Oldamúr előtt, annak hideg kezét homlokához víve.

– Haldokló fejedelem, leáldozó nap, rokonimat, kiket nem ismerek, ott fenn üdvözöld.

– Ifjú vezér, támadó csillag, országomat, melyet elhagyok, megoltalmazd.

– Vezérek, Isten hozzátok – szolt Elemér könnyes szemekkel széjjelteltekintve, s hirtelen elhagyá a sátort; az őrszemek mindig távolabbról jövő kúrthangja hirdeté, hogy egy vezér eltávozik.

Dalma ott térdelt atyja előtt. Arca fehér volt, mint a márvány.

– Elégült vagy-e velem? – kérde suttogva tőle.

– Nyugodtan halok meg – szól az agg, s jobb kezét gyermeke fejére tevé. – Áldásom reád. Adjon az ég neked vaskemény szívet, sűrű harcot, örök győzelmet, csatatéri halált. Legyen néped boldogsága oly nagy, hogy elfeledj miatta saját boldogtalanságod. Tegyen az ég urává minden ellenségeidnek, tegyen urává tenmagadnak. Légy erős koronád terhét viselni, mely egy fön sem volt oly nehéz, mint a tiéden lesz. Légy áldva még a túlvilágon is, mert amiről itt lemondasz, azon üdvöd még a mennyországban sem leled fel többé.

Dalma arcáról minden vér elfutott, valami tündéri átlátszóság foglalta el a színtelen vonásokat, mikben emberfölötti erő és fájdalom volt kifejezve, szép feje meghajlott az áldás terhe alatt.

– Vezérek! – szól Oldamúr a körülállókhöz, kik tiszteletteljesen vonultak a sátor oldalaihoz, s most közelebb léptek.

– Egy pillanat még, s én más eget, más napot fogok meglátni. Gondoljatok rá, hogy egykor találkozni fogtok velem, s én számon kérendem tőletek, amit rátok bíztam itt alant. Amott túl mindent fölhalálunk: a napsugáros mezőt, a kedves rokonokat, az elválhatlan kardot, s a kedvenc paripát – csak a hazát nem sehol. Ez az élőknek marad. Az ég a megdicsőült lelkeké, de a hamvoknak is van joguk azon földhöz, melyben nyugszanak. El ne feledjétek, hogy apáitok sírhalmait rejti e föld, kik ott pihennek a négyyszögű kövek alatt, velök eltemetett kardjaik mellett. Legyetek egyesültek; az avar fajnak csak egy félelmetes ellensége van: saját maga... Ki ne húzzátok a kardot hüvelyéből ok nélkül, és vissza ne dugjátok dicsőség nélkül... Vénekre bízzátok a hadizenést, ifjakra a békekötést... Ha győztök, tudjatok félni, ha vesztetek, tudjatok remélni; a szerencse elbizottá, a balsors elcsüggedtté ne tegyen benneteket... Ne legyetek zsarnokai a kisebbeknek, hogy rabszolgái ne legyetek a nagyobbaknak... Szeressetek mindent, mi szép, nagy és dicső – és azt – mi legszebb – legnagyobb – és legdicsőbb – a hazát – legjobban...

E szavakkal szemeit csendesén lehunyta az agg, s kezét mellére bocsátá.

A táltos e pillanatban belépett a sátorba, s reszketeg hangon szól hozzá:

– Oldamúr, az idő lejárt, készülj a hosszú útra! Oldamúr nem felelt. Szemei csukva voltak. Lelke a napsugártól aranyozott felhők között járt már, melyek megdicsőült hősök alakjaival tele úsztak az alkonyodó nap felé.

Dalma érzé, hogy a kéz, melyet kezében tartá, elhidegült. – Ő halva van... – suttogá alig hallható szóval.

Észrevétlenül jött rá a halál. Csak arra várt, hogy utolsó szavait kimondja. Úgy szenderült el, mint egy alvó gyermek anyja keblén.

A férfiak zokogva törlek szemeiket.

Ekkor Dalma fölállt, nyugodt, hideg arccal körültekintve rajtuk, s erős hangon, mely ment volt minden emberérzelemtől, monda:

– Vezérek és országnagyok. Takarjátok el a könnyeket. Férfinak sírni, s férfit siratni dísztelen. A halál napja örömnapp, s úgy halni meg, miként ő itt előttünk – boldogság. Távozzatok, s küldjétek siratni az asszonyokat.

A férfiak távoztukban bámulattól ellepve suttogák maguk közt:

– Ez valóban keményszívű férfi leend. Miként szerette atyját, s a gyáva könyvet mégis visszafojtja.

Dalma ott állt merően, összefont karokkal, míg mindenki eltávozott, egy könnycsepp nem jött szeméből. Midőn végre az utolsó férfi lépte is elhangzott, midőn egyedül maradt, reszketve omolt atyja holttestére, a fájdalom szívszaggató hangján kiáltva:

– Atyám, atyám! – A könny záporként hullott szemeiből a holt ravatalára.

III.

Egy sík puszta közepett világítanak a nomád török nép őrtüzei.

A nagy próféta, még ekkor nem is született, s Mohamed buzgó hívei azon időben egy sötét, ijesztő, borzadályos eszmét imádtak – az ördögöt.

Kitől minden nép borzad, s kit minden rossz kútfejének hisz, ők annak szentelék keblök vallásos érzelmeit; egy elbujdosott istenségnek tartva őt, ki elűzetett ősi trónjárói, s most szenved sötét fogságban, de egykor ki fog törni börtönéből, s visszafoglalja az eget, s megbünteti mindazokat, kik őt egykor szidalmazák, s fölemeli azokat, kik oltárain áldoztak:

E sötét hitnek még most is vannak követői Perzsia legészakibb részein, kiket a mahomedanizmus sem tudott kiirtani.

Az éjfél órájában, mikor a kaszás csillag feljött a láthatárra, akkor kezdődött a démon áldozata.

Egy nagy fekete kő volt a puszta közepén felállítva, azon egy idomtalan rézbálvány, széterpedt lábakkal, öblös hassal, iszonyúan feltátott szájjal, s négy szarvval homlokán.

Midőn az éjféli csillag feljött, egyszerre kioltottak minden tüzet a sátorokban és mezőkön, a nép arcra vetette magát, a sötét éjszakában háromszoros ordítással kiáltva:

– Astaroth!

A harmadik üvöltés után a fekete oltárhoz léptek a mágusok, s meggyújtották alatta a tüzet. Az érc izzóvá lett lassankint, az éjben egyedül e rémséges vörös tűnemény sugárza szét, a reszkető emberarcokba világítva, s száján és szemein szikrákat okádva.

Kétféle áldozatot szoktak e bálványnak hozni. Az egyik volt a „keserű áldozat”, a másik az „édes”. Amazt adák neki, ha gyászünnep volt, imezt örömnünnep alatt; amaz hálaadó, imez engesztelő áldozat volt.

Hét állatot áldozának a természetnek mind a hét rendéből. A keserű áldozatnál csupa ártó állatot, a férgek rendéből nadályt – a bogarakéból skorpiót – csörgőkígyót a csúszókból – egy cápát, egy ölyvet, egy tigrist és egy férfit.

Az édes áldozatnál az élők szelídjei lőnek válogatva; férgek közül a bíborcsiga, bogarakból a pillangó, a kétéltűiek közül a salamander, egy aranyhal, egy galamb, egy paripa és egy szűzleány.

Oldamúr halálának hírére örömnepet tartott a török nép. Keserű áldozat kellett. A halálnak szánt barmok, az embertől a nadályig erős hálókba burkolva az oltár párkányára voltak már állítva, a mágusok hosszú, háromágú villákkal álltak készen, azokat egyenkint az égő bálvány nyílt torkába taszítandók, csupán Disabul, a király megérkezéére vártak még, ki, úgy látszik, nagyobb ura volt a bálványnak, mint a bálvány öneki.

Három disztonáló kürtszó nemsokára hírül adá a magára várato kényúr közelségét, ki fáklyakíséret nélkül, gyalog jött az áldozathoz, s csak akkor lón észrevehető, midőn az izzó bálvány közelébe érve, annak fényétől megvilágosították.

Kemény, indulatteljes vonásait sűrű fekete szakála tevé még zordonabbakká, levont szemöldei alól, mint két leskelődő orgyilok, villámlott elő két sötét szeme. Fegyver volt kötve oldalára jobbról-balról, annak bizonyosságul, hogy ő két kézzel szokott egyszerre harcolni.

Kíséretében ott lehele látni Jagárt, a fehér hunok követét és Padmalanhát, az indukét, kik örökké udvarában tartózkodtak, minden évben megesketve Disabult, hogy a békét meg nem zavarja, sem velök harcot nem kezd, sem az ogurokkali kötését meg nem szegi, s örök ígéreték és fenyegetések tilalma alatt tartogatva a harcvágyó szörnyeteget.

Disabul inte a mágusoknak, s azoknak kellemetlen bántó éneklése, zsongása között egyenkint az égő bálvány torkába hányattak az élő áldozatok, a bálvány irtózatosszája az elvesző állatok halálhangjaihoz képest majd zúgást, majd sziszegést, majd ordítást, majd emberkiáltást adott vissza.

Disabul elégült arccal fordult emírájéhez, Kublájhoz, kinek hegyes szakála előreállt, mint egy rúd.

– Tehát Oldamúr meghalt, s a király, ki utána trónra ült, még gyermek?

– Még fiatal, és sokáig élhet – viszonna Kubláj.

– Astaróthra esküszöm: rövid élete lesz.

Jagár meghallá a felkiáltást, s fejcsóválva monda: – Te azt nem tudhatod, nagy király.

– De megtehetem.

– Vétenél a szövetség ellen.

– Ki kötötte azt? Én nem. Ősapám tevé; s azért, mert ősapám bivaly volt, én nem születhettem-e arslánnak? Ha a kérődző állatok szövetséget kötöttek maguk között, hogy ezután csak füvet egyenek, én elütöttem közülök: én vérszopó vagyok.

– Azt megmutattad, nagy Disabul. Ebéd végén mindig abban gyönyörködöl, hogy azon rabszolgáid fejeit rakatod táladra, akik felszolgáltak; most tizenhét esztendeje minden újon született leánygyermeket a vízbe fojtatál. Ez a te dolgod, Disabul. Saját népeddel magad parancsolsz, s ez ellen senkinek sincsen kifogása.

– De már meguntam ezt. Nekem munka kell. Ez a sok apró nép, aki köröskörül lakott, mind elpusztult már, vagy elszaladt a világ végére. Minden ellenséget megettem, csak szövetségeseim vannak hátra, s most arra várjak, ugye, hogy azok egyenek meg engem?

– Emlékezzél reá, hogy az igazság legelső úr a földön. – Tehát az lesz igazság, nemde, hogy egy sima állú ifjanc, kinek nincs egyéb érdeme fölöttem, mint hogy szakálltalan, kibőjtőljön engem a világból, s én nagy kegyesen nézzem, mint egy indu bonc, mint hízik ő bele saját trónusomba, mikor kedvem van őt letaszítani a magáéről?

– Megesküvél bálványod hitére mágusaid előtt.

– Mit nekem papjaim és bálványaim? Parancsoljanak a másvilágon, e világ az enyim, itt azt kell akarniok, amit én akarok.

– Ne feledd, hogy e szövetségre minden körüled lakó nép fejedelmei éber szemekkel néznek.

– Vakulj meg velök együtt, hogy ne nézhessetek rá! Le fogjátok-e ugatni a sasokat az égből? Fenyegették-e valaha az egerek a párducokat?

– Oh, nagy Disabul, nem jó az ellenségről megvetőleg szólni. Jusson eszedbe, hogy Omér khán két év előtt tevépásztor volt, s most fél Ázsia réme, s másik felének prófétája.

– Réme a gyáváknak, s prófétája a bolondoknak. De fogadom, hogy én meg-növelem prófétai hírét, és mártírrá teszem, s ha nem mutogattak még prófétát kitömve, majd mutogatok én egyet.

– Akkor aligha fogsz ráérni, hogy erődöt Dalma ellen fordítsd.

– Te azt hiszed tán, hogy egyenkint hívogatom ki párbajra a nagy próféta dár-dahordozóit? Én nem szoktam vesszővel hadakozni, ahova én ütök, az beomlik, ha mindjárt köszikla is. Egyszerre három hadsereget küldék a lázadó rabszolga ellen, ki Tatárországot hatalmába keríté, mindegyik százezer emberből áll. Egyik Chorazan felől keríti el, a másik a tengeren kerül háta mögé, a harmadik egyenesen a sivatagon vág ellene keresztül. Ha a föld el nem nyeli, meg nem menekül tőlem. Azt pedig ne gondold, hogy ott megálljak, ahol őt levertem, amíg világ van jobb és bal felől.

– Mit teendsz?

– Mit teszek? Lekaszálom a földet, s ha kifogyok a földből, berontok az égbe. Nem akarok urat ismerni kívülem. Ti szüntelen vigyáztatok, hogy hadsereget ne gyűjtsek, mellyel álmos békéteket megháboríthassam. Ez az Omér, ez az elűzött pásztor királyfiú, ki egy homokpusztát kapott örökségbe, a ti vesztetekre növelte meg hírét. Midőn határaitokat kezdte fenyegetni, akkor híttatok fel engem, hogy gyűjtsek ellene hadat. Tudtátok, hogy arra én legkészebb leszek, mert én nem őrzöm városaim árkat, vetett füveimet, s szövőszékeimet, amik nálam mind nincsenek. Háromszázezer kardot adtatok kezembe. Azt hiszitek, hogy ebből rátok nem jut egy sem?

– Szavaid fenyegetésképp hangzanak.

– Én is úgy hiszem. A tatár népet eltörlöm ma, az ogurt holnap, a hindut holnapután, s még a fehér hun, és a kínai számára is lesz még nap az esztendőben. Elég egy úr a földön, lám az égen sincs több nap egynél. Ha meghaltam, akkor ám jöjjenek elő az apró csillagok, s osztozzanak meg az égen, de amíg élek, elbűjjanak!

– Ez azt teszi, hogy készüljünk a harcra. – Készüljetek a halálra.

– Ah, nagy Disabul, te rosszul látsz sorsod végire. Mi okod van bennünket bánthatnod?

– Az az okom van, hogy ti munkás nép vagytok, az enyim dologtól elszokott, nekem munkás rabszolgák kellene. Nektek szép nőitek vannak, az enyimek szegletes fejűek, nekem szép rabnők kellene. Nekem kardom van, nektek van fejetek, s nekem ez a fej kell, ha nincs egyéb!

– Egyébre is fogsz találni, Disabul – erős karokra. Áldjon meg az ég – monda Jagár, s a hindu követel együtt elhagyá a királyt.

Ez kidühöngött kedéllyel fordult Kublájhoz, önelégülten mormogva

– Nem megérdemelném-e, hogy bolondok közé legyen felírva nevem, ha egy hiú esküvés miatt elnézném, mint nő mellettem óriássá egy poronty, s mint tudakozódik utánam, ha nem haltam-e még meg? Midőn elég erőm van őt még gyermekkorában összezúzni.

– Akinek hatalma van, annak joga van mindenhez, nagy király – felelt meghajtva magát az emír.

– Mihelyt seregeink e lázadó Omért eltiporták, megviszed Dalmának hadizenetünket; vele semmi sem békít ki engem, sem ígéret, sem meghódolás. Egyetlen bűne az, hogy él. Meghaljon.

E percben kürtszó hallatszék, s messziről kiálták: – Hírnök a tengerről!

Néhány pillanat múlva egy félmeztelen, lerongyolt öltönyű férfi állt meg a királyt körülálló testőrök karéjában. – Uram, hatalmas Disabul – szolt a hírnök fogvacogva –, rossz hírt hozok.

– Akkor jó lett volna, ha magadat ott künn hagyod! Beszélj hát gyorsan, ha rossz, legyen rövid.

A hírnök nagy lélegzetet vőn, és beszélt:

– Hajóidat, melyek hadseregedet a tengeren átszállíták, a tenger közepén vihar támadta meg. Elsüllyedt mind – a nép a vízbe fúlt – egyetlen gálya jutott a parthoz, azt is a sziklához vágta a hullám, magam menekültem meg úszva, az ottveszett seregből.

– Dobjátok vissza, hogy legyen a többinél – ordíta Disabul.

A katonák elragadták a hírnököt.

– Oh, átkozott vihar! – kiálta szakállát tépve a király. Hogy fuss a világ végeig, és soha meg ne pihenj! Oh, átkozott tenger, hogy száradj ki, és láss tulajdon fenekedre! Hajóimat megettétek. Ezer árbocos, tízezer vitorlás hadam! Egész erdő a tenger közepére ültetve. Egy úszó város, aranyozott tornyokkal, lobogó zászlókkal, páncélos hadakkal minden, minden oda! Vitézeim a tengerfenekén fekszenek, gályáimat darabokban hányja ki a partra a hullám.

A király őrjöngő fájdalommal tekintte szét, s meglátott egy katonát, kinek arca mozdulatlan maradt.

– Miért nem sírsz, gazember? Nem jön könny szemeidbe? Katonák! Vigyétek, és tanítsátok meg sírni! Ezer árbocos hajóhadam! Egyik kezem van levágva... Inkább volna egyik kezem... – De mit – szolt újra visszatérő daccal. Maradt még két seregem. Semmit sem tesz. Elég erős maradtam még azért. Nincs semmi baj. Ha egyet elnyelt a víz, kettőt csak nem nyelt el a föld.

Ismét kürtszó hallaték, és a kiáltás más oldalról.

– Hírnök közelg.

Nemsokára portól belepett harcos sietett a király elé, lelkendező szóval kiáltva:

– Hatalmas király, a pusztáról jövök, hadsereged közül. – Mije hiányzik hadamnak, hogy oly sebesen jövéél?

– Semmije sem hiányzik, uram, csupán az élet. Hadseregedet a pusztában érte a Szamum irtósele, s homokfellegekkel temette el. Én az utócsapatok közül egyedül futottam el tevemen.

Disabul mint a villámütötte fa állt sötéten e rémhírre.

– Átok reád híredért, halálmadár! Hogy hoznák azok holt híredet, akiket te hirdetsz halottnak. Ez kemény csapás. Húszezer tevét, százezer harcost veszíték el ingyen, anélkül, hogy az ellenségből egy élet esett volna érte kölcsön... Azért sem sírok. Még van egy hadam. Ez a kettő úgylis csak szedett-vedett nép volt, merő csöccselék, csak meghalni jó: gyalázatomból lettek volna. Jól tették, hogy elvesztek. Úgy kellett nekik, mért nem siettek jobban. Oh, a chorazani sereg mindezt ki fogja pótolni!

Alig mondá ki szavait Disabul, midőn harmadik kürtszó hallatszott, és kiálták:

– Hírnök érkezett.

Elsápadt, elhallgatott mindenki. Maga a király is némán, mereven bámult a sötétségbe, az érkező alakjára lesve, s visszarezzent, midőn egy halavány, pajzstalan alak tántorgott elé, tétova szemekkel, rebegő ajakkal.

– Ne szólj! – Hörgé Disabul, elfedve arcát. – Pofád sápadt, mint ki sírból kelt föl... Légy átkozott, miért remegsz?... Gyűlöletes, reszkető ábrázat! Honnan hozod a rossz hírt? Égből cseppentél ide, vagy a tenger okádott ki téged is, hogy engemet rémíts?

– Uram, Chorazanból jövök – hebegé a hírnök.

– Némulj meg örökre... Mért nem tudtad vérrel befesteni arcodat, hogy ne lenne ily fehér?

– Omér khánnal összetalálkozánk.

– A végén kezd... Győztetek-e?

– Sereged elhullt. Magam vagyok utolsó, ki megmenekült a harcból.

– Astarothra, nem vagy utolsó, mert nem menekültél meg! – ordíta Disabul, s kardját kirántva, kettéhasítá a hírnök fejét.

Azután kiesett kezéből a kard.

– Ég és pokol! Mindenem elveszett... mindenem, mindenem. Ez a szép hadsereg; a válogatott páncélos hadsereg, mely mint egy érc búzavetés terült el egyik hegyoromtól a másikig, arany pajzsaikon a nap tündökölt, dárdáik hegyével a leszakadó eget képesek lettek volna feltartani... e lovas dandárok, mik a széllal futottak versenyt, s ha nyilait kilőtték, elborították vele a napot, s ha őrtüzeiket meggyújták, mintha a föld tükrözte volna vissza az eget. E hétszáz elefánt hátán emelt tornyok, mik ijedelmei voltak a harcnak, e hős vezérek, csapataik élén, gyémánttal rakott fegyverzeteikkel, s e lobogó sátorok, mik a halmokat ellepték. Ez mind, mind csak álom? Tegnap volt, és ma nincs?!

Disabul őrült álmodozással tekintte a levegőbe, határozatlan léptekkel tántorgva, mint egy holdkóros.

Egyszerre elejtett kardjára talált lépni, s annak csörrenése felriasztá.

– Ki tette ezt? – Ordíta, felkapva a kardot. – Ki harcol ellenem láthatatlan kezekkel? Te pokolbeli szörnyeteg Astaroth! Azért emeltelek ide, azért hizlallak itt, hogy így bánj velem? Te pokollal viselős fenevad, most fiaddz meg, s szülj nekem oly hadsereget, aminőt megettél, vagy oly dombot hányatok reád, hogy szarvaidd sem látszanak ki belőle.

A mágusok elszörnyedve rohantak a bálványt káromló király elé. A főmágusz eléje állt.

– Szűnj meg szavaiddal, Disabul; ne haragítsd Astarothot még jobban.

– Megharagított ő engem eléggé. Ellenségeim csúfja lettem. Ha az ogurnak láthatlan Istene van, legalább nem ad neki enni, miként én ez idomtalan alaknak itt.

A mágusokföld alatti csöveken át tompa bőgést hallatának az izzó bálvány torkából.

– Halld, Astaroth beszél – szólt a főmágusz Disabulnak. – Mi kell neki? – kiálta ez dühvel. – Ha éhes, tömjétek meg kaviccsal.

A bálvány egyre bőgött.

– Astaroth édes áldozatát kéri.

– Ehetnék? Három hadseregemet ette meg, jóllakhatott vele; hamarább ihatnék rá: mondjátok meg neki, hogy igya ki azt a tengert, melybe gályáim süllyedtek.

– Astaroth édes áldozatát kéri: a bíborcsigát, a pillangót, a salamandert, az aranyhalat, a galambot, a paripát és a szeplőtlen szüzet.

– No, hát adjatok neki.

– Astarothnak tizenhét éves szűz kell, mert a tizenhetes szám előtte szent.

Disabul leverten hallgatá a máguszt.

– Keveset beszélj, jó ember, mert keveset hallgatok. Tégy, amit akarsz. Háromszázezer hősöm halt meg; küldhetsz utánuk, ha akarsz, még háromszázezer asszonyt.

– Szűz csak egy kell, de tizenhét éves.

– Mit említéd annyiszor? Hozass egyet.

– Most tizenhét éve uram minden leányt a vízbe hányattál; aki akkor született, azon évből csak egyetlenegy él.

– Tehát legyen azon egy Astarothé.

– Bárki legyen is e szűz?

– Ha apjának szeme fénye is és a világ szépsége, esküszöm, áldozat legyen!

A mágusok egy része eltávozott, az áldozatra szánt szüzet elhozandók, a többiek azalatt meztelen hátaikat verve szeges szíjkorbácsokkal, ordíták Astaroth nevét. A nép körül a földön arcra borulva feküdt. Disabul ült egy leterített tevebőrön.

Még tartott az éj, midőn a mágusok visszaérkezének az egyetlen tizenhét éves szűzzel, ki az országban élt, s megálltak vele a rémbálvány előtt.

Halavány gyermeketeg alak volt az, szenvedő vonásokkal, miket körülrepkedett szétbomlott hajzata, nagy kék szemeiben félelem ült, és holdas szenvedély. Hófehér ruháját termete körül csavargatá a szél, annak szelíd körrajzait tüntetve ki.

Kubláj emír megrántá Disabul köntösét, s mondá:

– Uram király, ez Halila, a te leányod.

Disabul föltekinte, s ismét lesüté fejét. – Átok reá, miért nem fiam!

Halila e pillanatig nem tudá, mi történik vele, de midőn a főmágusz intésére egyszerre fellángolt az izzó bálvány, tüzet okádvá száján és szemein, s a lány megpillantá atyjának mogorva arcát, hirtelen kiragadá magát a mágusok kezéből, s Disabulhoz futva, annak térdeit átkarolá, s mintha sejtené, amit még bizonyosan nem tud, sikolt kétségbeesett hangon:

– Atyám, segíts, engem bántani akarnak!

– Bántottak engem is – szólt Disabul –, három hadseregem veszett el egyszerre.

– Oh, de én nem bántottalak soha, miért engeded, hogy megöljenek?

– Az ezen bölcs urak dolga. Ők tudják, mire kell véred Astarothnak? Beérhette volna harcosaimmal. Különben ők azt állítják, hogy e fenevad rézgyomrából egyenesen a mennyországba jutsz.

– Oh, ne ölj meg rémítő szavaiddal, mielőtt a halál megölné. Hisz én nem szeretem az életet, és nem irtózom a haláltól. Itt vagyok, verjétek szívembe a tört, hajítsatok le magas kőszikláról, csak e rettenetes tűzbe ne vessetek, oh, én irtózom e haláltól!

– De hát ki vállalja el helyetted azt? E pokolbéli királynak édes áldozat kell, s ha volna is kívüled valakinek egykorú leánya, melyik apa fogja idehozni saját gyermekét, hogy tégedet kiváltson? Mindenki szereti gyermekét, mégis csak legjobb lesz teneked meghalnod, kit apja gyűlöl.

– Érzem, hogy gyűlölsz, és én nem adtam neked rá okot soha.

– Te nem. Anyád adott rá okot, amiért szült.

– Sohasem hallottam egy édes szavadat. Életemnek egyetlen örömnapja sem volt. Ha csecsemő koromban kivetettél volna a pusztára, valamely fenevad felnevelt volna gyermekének, s jobb apám volna, mint te vagy. Ha nem palotádban, hanem egy pásztor viskójában születtem volna, most tán egy tevehajcsár boldog neje volnék.

– Miért nem vagy az? Én nem voltam rád büszke. Odaadtalak volna az első tevehajcsárnak, ki kezedet megkéri. Most nem fájna rád Astaroth foga, mert nem volnál hajadon.

– Óh, hisz engem mindenki kikerül, mert jól tudják, hogy haragod van homlokomra írva, hogy aki engemet kíván, a te gyűlöletedet kívánja magának.

– Egy ország veszett el miattad, hát ne gyűlöljön ez ország? Ha megfordítva állana a sors, s te volnál férfi és Dalma nő, most nem siratnám elveszett seregeim. Volna másik. Így meg kell hajtanom fejem, mely soha megalázva nem volt. Mit ér nekem szépséged, arcod, szemeid, termeted? Lennél inkább rút, törpe, kanccsal és púpos – csak férfi lennél. Mit ér nekem, hogy angyal vagy? Lennél inkább ördög, de férfi...

A bálvány megunt a sok beszédet, és bőgni kezdett. Disabul mérgesen fordult vissza.

– Mondjátok Astarothnak, hogy ne bőgjön, mikor én beszélek. Áldozatát meg fogja kapni.

Halila kétségbeesetten kulcsolta át atyja térdeit.

– Atyám! Te nem engedheted, hogy engemet megöljenek, itt, szemeid láttára, oly irtózatossá halállal. Ha emberi szív van benned, egy férget meg kell sajnálnod, melyet így megölnek, nem saját leányodat, kit térdeidről hurcolnak el.

– Jól van – monda Disabul. – Ne vádolj azzal, hogy kegyetlen vagyok. Ím, egy menekésre nyújtok utat neked. Ha a nép közül, mely itt köröttünk áll, találkozik egy férfi, aki téged nejevé fogad: vízhordó, öszvérpásztor, vagy bármely rabszolga, kit szépséged bája s halálkínaid megindítanak, hogy kezedet megkérje tőlem, légy azé. Astarothnak nem kell nő, akit már férjhez adtak.

Halila csüggedten, sértett szeméremérettel hajtá le fejét.

– Mindenféle emberek! – kiáltá Disabul. – Jöjjetek ide, lássátok e leányt, s nézzétek meg jól: az én leányom ő. Szép, nyájas és jó erkölcsű leány. Bizonyára jó asszony fog válni belőle. Ki akarja őt nőül venni? Szóljon, lépjen elő.

Mély csend fogadta a felszólítást.

– Nos? Senkinek sincs kedve hozzá? Én rangra nem tekintek, nem vagyok válogatós. Az elsőnek adom, aki szól. Senki sem szólt. Halila szégyen és halálfélelem miatt térdeire roskadt, s meggyalázott arcát kezeibe rejté.

– Látod: senki sem akar nejevé fogadni – szólt Disabul. A főmágusz odalépett Halilához, s megfogta kezét.

– Szeplőtelen hajadon, szállj lelkedbe és örülj, hogy tisztán jutsz Astaroth kebelére.

Halila az égre emelve arcát és összekulcsolva kezeit, rebegé:

– Te láthatatlan Isten, kinek lételet megholt anyám taníta tisztelni titkos magányunkban, kit annyiszor kerestem, midőn szenvedék, ki mindenütt jelen vagy, s védője vagy az üldözötteknek, ki szereted azt, akit senki sem szeret már! Egyetlen, soha el nem múló Isten! Légy velem! S ha van szemed meglátni szenvedéseim, legyen karod megmenteni belőlük!

– Imádd Astaroth nevét, ki keblébe fogad! – riadt a leányra a főmágusz, félrántva őt térdeiről, s elborzadva rajta, hogy az áldozat idegen Istent hí segítségül.

– Isten! Mindenható! – sikolta a leány, a földre vetve magát. – Ne hagyj el engem!

A mágusok felkarolták őt, s rohantak vele a bálvány felé.

E pillanatban egy magas, délceg levente lépett a középre, kezében olajág, oldalán kard. Bátran a mágusok közé lépett, s megfogva a leány kezét, visszatartá őt közülük, s biztatva szóla hozzá:

– Ne félj. Nem hagy el soha, akihez kiáltál.

E dalia volt Elemér.

Halila égből szállt magas lénynek tekinté a délceg, bátor arcú ifjút, s kezét megragadva, kebléhez szorítá, s szólni nem bírt könny és elfogódás miatt.

Elemér bátran körütekintte. Mindenki bámulva néze rá. – Hát nincs-e férfi az egész országban, hogy egy ártatlan nőnek sírni lehet? – kérde merész, kihívó hangon.

– Mit akarsz? – ordíta rá Disabul.

– E hölgyet megszabadítani.

– Szinte elkéstél vele.

– Vártam felszólításod után, ha lesz-e férfi, ki kezét elfogadja? Nem volt. Vagy szeretni tudnak rosszul, vagy félni tudnak igen jól.

– Nagyon jól tudták ők, hogy aki őt meg akarná menteni, magát vesztené el. Eredj dolgozdra, botor fiú, s örülj rajta, hogy még fiatal vagy.

Halila megrettent, hogy védője netalán megengedi magát rémíteni, s ismét visszalép. Átkarolta őt kétségbeesése teljes erejével.

– Oh, ne hagyj elveszni engem! Ne taszíts el lábaidtól; végy nődül, én szeretni foglak, álmaid felett őrködöm, gondolatoddal uralkodhatol rajtam; rabnőd leszek, ki éjeket virraszt egy pillantásodért, kinek élete nem lesz kívüled, ki örömeiben hal meg, ha fölemeled, s lábaid porát csókolja, ha elgázolod.

– Ne félj, megvédelek – szölt Elemér.

– Hát tégedet ki véd meg? – kiálta Disabul, megzördítve kardját.

– Oh, ne hagyd magadat elrettenteni – szölt a leány –, ha látnád félisteni alakodat, egy világgal mernél szembe szállani. E tekintethez nem férhet gyávaság, ez arc félelmet parancsolna még a puszták vadjainak is. Oh, meg ne rettenj, légy erős!

– Ne félj. Ez olajág megoltalmaz téged – szölt biztató hangon az ogur levante. – S ha gyöngye volna az olajág, megvéd e kard!

– S ki vagy te? – ordíta Disabul –, ki oly fennen beszélsz, midőn előtted Disabul, mögötted Astaroth áll?

Elemér büszke erőtudattal mondá:

– Én az ogur nép követe vagyok. Kubláj suttogva mondá Disabulnak: – Uram, te elsápadál.

– Igazán? – szölt ez tántorogva. – Észrevehetni arcomon? – s azzal erőt véve meglepetésén, újra kemény hangon kiálta: – Ha mennybéli követ vagy is, remegj, midőn előttem állsz.

Hagyd a haragot Disabul – szölt Elemér. – Jól tudva azt, hogy te mennyire szoktad tisztelni a népjogokat, nem tartám fölöslegesnek az olajág mellé kardot is kötni s legjobb vitézeim közül kétezeret magammal hozni kíséretül. Kopjáik hegyét láthatod hátad mögött.

A nap éppen akkor kezdte pirkadni; Disabul amint hátratekintett, reszketve pillanta meg egy hosszú sor fénylő kopját a hajnal első sugáriban.

– És nekem egy harcosom sincs többé – sóhajta magában.

– Uram, ülj fel trónodra, mert reszketesz – szölt suttogva Kubláj a királyhoz. – Ne vegye észre ez idegen megaláztatásodat.

Egyszerű emelvény volt a trón, két lépcsővel, tigrisbőrrel betérítve, melyet vas-tag kerekre téve, mindenütt a király után szoktak gördíteni. Disabul csüggeteg léptekkel, elfojtott dühében reszketve tántorgott a trónig, s felült reá, és sötét arc-

cal tekintte Elemérrre, mintha ijeszteni akarná őt tekintetével. De látszott, hogy nem az félt, ki a trón előtt áll, hanem ki rajta ül.

– Beszélj hát, mit hoztál? – szólt a követhoz. – Vagy mit akarsz elvinni?

– Ifjú khagánom üdvözlét hozom, ki atyja holtá után trónra ülve, erről téged tudósítani kíván, s irántad való gondolkozása zálogképeit itt küldi általam.

Ezzel egy utána jövő apródnak inte Elemér, ki szironyos szarvasbőr-vánkoson egy kenyeret és egy botot vitt a király elé.

Disabul ajkába harapott, s szemei vadul forogtak.

– Kenyeret és botot! – hörgé fogai közt. – Értem a célzást. Volna csak meg chorazani hadam, majd tudnám, melyiket válasszam?

Elemér elvevé az apródtól a vánkost, s maga nyújtá fel Disabulnak a jelvényeket.

– Egyik a jó barátság, másik az ellenségeskedés jelképe. Válassz közülök.

– E kenyeret... – monda Disabul, s fogait csikorgatta, míg elvevé. – Elemér büszkébb volt, mint hogy Disabul gyűlöletkifejező torzvonásait nemes arca csak egy mozdulatával is megtorolja.

– Khagánom örülni fog jó szándékodon.

– Derék férfi khagánod? – kérdé Disabul keresztültörő gúnyal, s a kezei közt összelapuló kenyéren látszott, mit gondol e percben Dalmáról.

Elemér arca kigyulladt, midőn e kérdésre felelt, midőn Dalmáról kelle szólnia.

– Félisten a harcban – angyal a baráti körben – egész ember a tanácskozásban. – Ha látod őt, szíved megáll a bámulat miatt – ha nem látod, utána megy a szeretet miatt. – Ha ellensége vagy, legyőz karja által – ha jó barátja, legyőz lelkelével.

Disabul arca sötétvörös lett e magasztalástól.

– Az ég tartsa meg soká – hörgé keserves gúnyal.

– Kívánom egyúttal – szólt Elemér – hogy a régi szövetséget esküvéseddel tedd újjá.

– Oh, kész örömmel – felelt Disabul, fújva dühében.

– Hogy országunkat haddal sohasem fogod háborítani... – Esküszöm rá!

– Hogy semmi velünk ellenséges néppel szövetséget nem kötsz.

– Esküszöm rá!

– Hogy trónodat, mely holtod után khagánunkat illeti, jogtalanul más kezére nem játszod.

Disabul felugrott trónjáról, melle zihált, szemei vérben forogtak. Oly dühvel, minővel a kalitkába zárt tigris, engedelmeskedni kénytetve őrzője vasvesszejének, ordíta fel:

– Esküszöm rá! Megesküdjem-e még arra is, hogy korábban meghalok, mint khagánod?

– Az ég tartson meg tetszése szerint. Disabul lankadtan dőlt vissza trónjára.

– Kérlek – szólt keserűen. – Esküdtess még meg valamire. Ha már benne vagyunk. Kérj tőlem valamit. Most jó kedvemben vagyok.

Haliila még mindig ott térdelt Elemér lábainál. Az ifjú észrevette esdő pillanatát.

– Valóban, még egy kérelmem van hozzád. E hajadont, ki ótalomért folyamodott hozzám, senki se merje bántani: legyen szabad akarata, mehessen ahova akar, tehesse amit kíván, legyen szabad és sérthetetlen.

Haliila felsóhajtott, gondolván magában: „Ő nem kívánja, hogy övé legyek...”

– Esküszöm rá, szabad leend – szólt Disabul.

– Örömebb lennék rabszolgáod – suttagá alig hallhatóan a leány, Elemér kezét ajkához szorítva.

– És most a magas ég legyen oltalmazód, jó szomszéd mondá búcsúüdvözlését Elemér – ha netalán szükséged lenne ránk, csapatjaink nem messze lesznek tőled.

Ez egyúttal figyelmeztetés volt Disabulnak, hogy vigyáznak reá.

– Szép hajadon – szólt Elemér, fölemelve a lábainál ülő hölgyet –, a király szava megadta étedet és szabadságodat, az ég adja meg boldogságodat is.

– Az ég megadta azt – suttagá a leány –, de te ismét elvived magaddal! – S gyászoló epedéssel tekintte a távozó ifjú után, ki nemsokára levente csapatja élén távozni látszott a fölkelő naptól megaranyozott pusztán.

Mély csend maradt eltávózása után.

A népség hallgatva húzódott félre, a mágusok szomorúan állták körül bálványukat, mely világított, míg sötét volt az éj, s most feketén állt ott a fényes napvilágban.

Disabul fejét tenyerébe hajtva, elborult arccal maradt ülve trónján. Senki sem meré őt háborítani.

Egyszer azonban újra kardcsörgés hallalik, s az imént eltávozott hindu és fehér hun követek látszának visszatérni. – Magas király – szólt a hindu – még egyszer visszajöttünk, megtudni végső határozatod; a harc nem gyermekjáték; lehet, hogy megbántad hadizeneted; a napvilág gyakran más tanácsot ad, mint az éj; mi még egyszer felszólítunk békére.

– Engedelmes férfiút találtok bennem – szólt Disabul megvető nyugalommal. – Letettem a háborúról. Pap leszek. Elmegyek boldog Arábiába keringelő barátok. Még szóval sem akarok harcolni ellenetek. Szidjatok, csúfoljatok ki; én hallgatok.

– Sőt dicsérünk határozatodért – szólt a hindu, nagyot tartva szavainak hatása felől. – Fejedelmeink örülni fognak, hogy szavaink súlyát tekintetbe vevéd.

A hindu követ megalégtült öntudattal húzódott vissza. – Majd vettem volna – szólt Disabul –, csak élne még chorazani hadam. A férgek azt hiszik, hogy ők ejtették el az oroszánt, aki meg hagyja magát enni általuk.

A többi követeket meglepé a király szokatlan engedékenysége; egy apró tömpe bajnok jónak látá e hangulatot hasznára fordítani, s kiválva a többiek közül, a trón elé lépett s fejét lehető magasra emelve, mondá:

– Magas király! Én a csuvasz nép követe vagyok.

– Ki az ördögöké? – kérdi bosszúsan Disabul.

– A csuvaszoké, uram.

– Sohasem hallottam hírüket.

– Országunk hajdan a Bajkál-tóig terjedt, most e darab részt te bírod, nem adnád vissza?

– Akár még a Bajkál-tavat is hozzá! – mondá csúfos nagylelkűséggel Disabul.
– Van-e még, akinek valami kell? – kiálta fölemelkedve trónjában, s keserű jókedvvel szétekintte a nép között.

Néhány paraszt összeszólalkozott, egyet kituszkolva maguk közül, az meg-rángatta csuháját, s Disabul elé lépve, rövid bölcsességgel szóla:

– Uram, magas király! Nagyon sok rajtunk az adó, engedd el felét.

– Igen szívesen! – szólt Disabul. – Hát te másik? A paraszt sarkában egy hivatalnok következett:

– Uram, magas király! – Nekünk tisztviselőknak kevés a fizetésünk.

– Legyen kétannyi! Jertek; kérjete! No, csak bátran, állj elő, te vércseszemű, látom pofádból, hogy kell valami. Mi kell? Ne vigyorgj, gondolj ki valamit.

A megszólított szurtos-lisztes legény szétmosolygott a levegőben, megvakarva tarkóját, mintha nem jutna hirtelen eszébe, hogy mit kérjen, s azzal ostoba képpel mondá:

– Uram! Egy szélmalmom van, de igen rossz helyen.

– Rossz helyen van? – monda gúnyos részvétellel Disabul.

– Állítsd fel palotám udvarán, ott jó helyen lesz. Elő, ti többiek! Kérjete, parancsoljatok. Mimet adjam oda. Kell e boglár valakinek?

S azzal leszakítá boglárát süvegéről.

– Netek! – kiálta, azt a nép közé vetve. – Kell kardom Hát övem kinek kell? Kormánybotom? Süvegem? Itt van, vegyétek! Osztozzatok meg rajta!

S azzal egyenkint letépvé magáról fejedelmi ékeit, a nép közé hánytva azokat, mely civakodva osztozott meg rajtuk. Az erősebb elvette a gyöngébbtől, s ha egy felkapta, elvette tőle tíz, csak a legapróbb foszlány és töredék maradt meg a nekik szórt tárgyakból.

A nép szertebeszélte, hogy a király ma különös jó kedvében van.

– Nem maradt más, mint pusztá testem! – kiálta Disabul, ruháit felszakítva, miután a nép eloszlott. – Hát ez kinek kell még? Ah! Amott látok két hullakeselyűt az égen meghallották szavam. Jertek! Tiétek vagyok!

A téren senki sem volt már, a népség sátorraiba oszlott. A kétségbeesett király-lal nem maradt más, csak Kubláj és Halila.

A leányka leült a trón számolyára, fejét tenyerébe hajtva. Kubláj odalépett Disabulhoz, s megfogá kezét.

– Térj magadhoz, király, még nincs veszve minden. Disabul vadul tekintte szét, szilaj tekintete majd leányát, majd emírijét érte. Halila félve kelt föl a trón lépcsőjéről, s reszketve fogta meg atyja balkezét, míg Kubláj jobbját tartá.

– Hát ti miért maradtatok itten? Nincs semmim, amire várjatok.

– Még van országod – szólt az emír.

– Még van szíved – suttogá Halila. Disabul szomorúan tekintte leányára.

– Minek vagy itt? Szabaddá tettelek. Mehetsz, ahová akarsz.

– Én itt akarok maradni tenálad.

– Hm. Különös. Hogy a vér nem engedi az ember szívét meghúlni. Te nem hagytál el. Ezen nincs mit csodálnom. Gyermekelem vagy, s ösztönnek engedsz.

De hogy te is itt maradtál velem; te skorpiószívű udvaronc, te aranyos légy, ki csak addig dongsz, míg a nap süt, ezt bámulom.

Kubláj mosolygott, alázatos képpel, minő azoké, kik mosolyogni szoktak, ha bántalmakat mondanak nekik.

– Ez arra mutat, hogy napod még nem ment le végképp, s hogy én fel tudom azt újra hozni egedre.

– Valóban? Tudsz hadsereget teremteni a pusztá földből?

– Le tudom győzni az ellenséget hadsereg nélkül.

– Beszélj, hallgatok rád.

– Menjünk félre. E leány ne hallja, amit mondok. Halila apja intésére a trón lépcsőjére visszaült.

– Tudd meg tehát – szolt Kubláj –, hogy e hatalmas, dölyfös új khagán ellen, ki oly merészen küldözi hozzád izeneteit, oly gyanúm van, mely ha napfényre hozható, egy kardcsapás nélkül ledönti őt trónjáról, s téged ültet bele. – Mondd e gyanút.

– Nem sejtet-e? Én hiszem, okom van hinni, hogy a fiatal khagán, e félisten, ez angyal, ez egész ember – sem félisten, sem egész ember, még csak nem is férfi, hanem leány!

Disabul új lelket látszott kapni e szóra.

– Aranya foglaltatlak e gondolatodért. Honnan gyanítod ezt?

– Szokásom kétkedni, gyanakodni. Midőn Oldamúr udvaránál voltam mint követ, sokszor láttam e fiatal gyermeket, s ha többi kortársaival összehasonlítám, sokkal gyöngédebbnek találtam vonásait, karcsúbbnak termetét, bőrét simábbnak, mint férfiaké szokott lenni. Egyszer harcjátékon tréfából azt mondtam neki: „Mily szép leány lett volna belőled, kár, hogy nem vagy az”. Dalma vérpiros arccal szökött fel e szóra helyéről. „Szeretnéd megtudni, ha férfi vagyok-e? – kiálta rám büszke tekintettel. – Jer, mérkőzzél meg velem.” S azzal a harcsíkra szólított, s amint ott paripáinkkal egymásnak rohantunk, úgy megöklelt dárdájával, hogy három ölnyire estem le lovamról. Három oldalbordám törött be, s én sajnosan kényserültem megvallani, hogy e kar nem asszonyé!

– Miről beszélsz hát? – kiálta bosszús türelmetlenséggel Disabul.

– Csak hallgasd tovább. Itt rosszul ütött ki a kísérlet, más térre kellett vinnem gyanúmat. Közel nem lehetne férni senkinek, embert nem tűr maga körül. Egyszer nők társaságában láttam meg őt. Az ország legszebb hölgyei voltak együtt: egy-egy nap mindegyik, oly bájolók, hogy láttokra maga a vénség is lángokra gerjed, hogy képesek volnának egy győztes hadsereg kezéből kiragadni a diadalmi zászlót. Dalma véletlenül jött a társaságba. Egy tizenhat éves ifjú meglepetve lett volna ennyi szépség láttára. Arcának lángba kelle jönni, szemeit zavartan kelle lesütnie, szemérmesen fordulni erre, arra, s egy-egy tétova szót rebegni ahhoz, kit legelőbb meglát... A mi hercegünk ehelyett közönyösen lépett a hölgykoszorú közé, mindeniket külön nyájasan üdvözlé, bátran társalgott velök, s tekintetében nem volt semmi sóvárgás, arcán semmi melegség. Ez árulá el előttem! Ez nem lehet férfi szíve, így csak asszony nézhet asszonyok szemei közé. Disabul kedvetlenül mordult reá

– Tehát ebből áll egész fölfedezésed? Ha titkodnak nincs egyéb bizonyítéka a szemeknél, az kevés tanúság.

– Oh, uram, – szolt Kubláj ravasz értelmességgel –, a szemekből biztosabban lehet olvasni, mint a csillagokból. Nem figyeltél-e még menyasszony szemeire, midőn fejére tették a nászkoszorút, s aztán egy nappal később, midőn azt a főkötővel cserélték fel? Minő különbség a szemek között? Amaz még leányé volt, ez már asszonyé. Amaz félig csukott, rejtett világú, ez már nyílt és felragyogó. Avagy száz becsületes ember közül nem ki tudnád-e ismerni a gyilkost – szemeiből? Amazoknak nyugodt tekintetével ellenkezőleg nem megtalálnád-e imennek szemében azt a zavart, ijedős gondolatot, mely a bűntudatos lelket elárulja?

– Tudományodért sokat adhatna valami bolond bölcs; mit ér az nekem, ha nem lehet bebizonyítani?

– Ez csak ok a gyanúra, más azonban a mód azt napfényre hozni.

– Mondjad.

– Nőt kell neki adni.

– S ki kényszeríthet arra valakit, ki kényszeríthet arra egy fejedelmet, hogy megházasodjék? S még ha tehetnök is ezt, meglehet, hogy ő elárulná magát a nő előtt, de a nő elárulná-e őt mi előttünk?

– Két kérdésre egygel felelek. Leányodat kell hozzá nőül adni.

– Bölcsen beszélsz.

– Őt nőül ajánlva neki, ezt nem utasíthatja vissza. A leány szép, erényes és szelíd; királyi szülött. Semmi ok sincs őt el nem fogadnia. De van az ellenkezőre. A két fejedelmi család egyesítéséért ezt még a közjő is kívánni fogja. A varchoniták, kiket a gyűlölet annyi emberéleten keresztül elválasztott, a szeretet által újra egyesülnek. Saját országnagyjai fogják őt erőszakolni e házasságra.

– Új vért öntöttél belém – szolt büszkén föllélekzve Disabul. – Meg nem menekülend kezeim közül.

– E titkot senkinek se hagyj gyanítani, nehogy észrevegyék, s bennünket kiátszanak.

– Még álmomban se hallja tőlem senki –, monda a király, s leányához fordult.

– Szelíden bánj vele – súgja az emír –, hogy ellenünk ne szegüljön. Hadseregged nincs. Leányod szemeiben van minden fegyvered.

Disabul megfogta leánya kezét, s szelíd arcot iparkodék ölteni, s beszédét, gyöngéd hangokra erőszakolta.

– Te jó, te szelíd leány. Ne térdelj lábaimnál. Jer keblemre, és ölelj meg. Én jó, szerető apád vagyok. Ha szenvedtél eddig, az csak próbatét volt, mellyel szíved érzelmeit kísértém; ha úgy bántam veled, mint gyűlöletem elvetett tárgyával, azt csak erényed tisztító tűzének tekintsed: te tisztán jöttél ki belőle; midőn a halál torkába taszítalak, még akkor is szeretted; midőn mindenki elhagyott, még akkor is ragaszkodtál hozzám; midőn szabadon bocsátalak, hogy mehess, hová akarsz, még akkor is visszajöttél hozzám, hogy mellettem maradj. Jobbomon fogsz ezentúl ülni, trónomon és szívemben első helyen. Minden szenvedésedet százannyi örömmel pótolom vissza. Felmagasztallak úgy, hogy amint került eddig még a leghitványabb is, ezentúl örüljön a legmagasabb úr is, ha lábaid porát csókolhatja.

Szegény leány, úgy örült ez édes szavaknak! Örömének terhét alig bírta elviselni. Zokogva borult atyja keblére.

– Te engemet szeretni fogsz?

– Szeretni nemcsak én, hanem azok is, kik előtt népek hajlongnak. Ha egy óra előtt a legutolsó rabszolgának sem volt kedve kezedet elfogadni, örüljön most a legnagyobb király, ha azt elnyerendi. Álmodjál szépeket. Álmodd azt, a mi legmagasabb, legmerészebb gondolatja lehet a léleknek, és én valósítani fogom ez álmodat.

– Oh, én most is álmodom, álmodom és boldog vagyok – rebegé reszkető szóval a leányka, s gondolatjai az eltávozott leventét kísérték.

Jobb lett volna nem álmodnia oly boldogan.

IV.

„Legyen néped boldogsága oly nagy, hogy elfeledd miatta saját boldogtalanságod!”

Ezzel áldá meg a haldokló Oldamúr utodát. Az áldás megfogamzott. Naponkint új öröm várt az ifjú uralkodóra; s az öröm, melyet mint fejedelem érzett, feledteté vele a fájdalmat, melyet mint nő viselt. Elemér távolléte által biztosítva érzé magát szenvedélye ellen, s erős határozata volt, őt sohasem hívni maga elé. Bármire fogott, tetteit siker követte. A kard aranydicsőséget, kalapács és szántóvas aranypénzt és aranykalászt természetbe országának. A rokonfajok földére húzódtak megtelepülni, egyik város a másik után emelkedett folyamai partján, a kereskedők karavánjai bátorságos vidékeken keresztül vették útjokat, s midőn ez idő szerint a kerek világ minden országait Isten sűrű csapásai látogatták, az övét kikerülte mind. A dögvész az egész emberiség számát felére leaszta, az ő népe szaporodott. Száraztó szelek, izgatott népvándorlások éhhalált támasztának a földön, az ő országa paradicsom volt, mely a körüllevő országokat is táplálta, nem volt szegény az egész hazában, s mintha még a lelkeken is áldás volna, még a bűn is elenyészett hatáiról, úgy, hogy midőn a rhabonbánok egyszerre három bűnvádlottat találtak az országban, e hallatlan eset elítélésére az országnagyok gyűlése hívatott össze, s előre beszéltek róla az emberek, mint valami gyászünnepről.

Az egyik egy harcos volt, ki a csatából megszökött. A másik egy férfi, kit „névtelen” bűnnel vádoltak. A harmadik egy házasságtörő asszony.

Az ítélőszék sorompói nyílt helyen voltak felállítva a Tüla partján, fehér sátorok köröskörül, mik alatt heverészett a fehérbeöltözött nép; a fehér szín kedvence volt az ogurnak, a fekete gyászt csak a bűnösök viselték.

A trón mennyezete is tiszta fehér volt, körülfüzve zöld levélkoszorúkkal. E népek minden fényűzése a tisztaságban állott.

A tárogató-hangok jelenték, hogy a khagán jó.

A nép tolakodva nyomult elé. Az üdvkiáltástól reszketett az ég. Dalma arca halovány volt, és mosolygott. Az az eltitkolt szenvedély mindig halványabbra festé

azt, de az öröm, mely lépteit fogadta, mégis visszasugárzott rajta, s mentül féhérebb volt az arc, annál fényesebb volt rajta a mosoly. A nép tódulása nem engedte őt előre haladni. Aki egyszer meglátta, nem tudott tőle megválni. Az emberek meg voltak bűvölve tekintetétől, senki sem tudott számot adni róla, miért szereti őt oly nagyon? Végre levették őt lováról, s palotája kapujától kezdve egész a sorompóig a nép feje fölé tartott pajzsain, mint egy érchídon kellett végighaladnia.

A könnytől nem látta a világot, midőn trónjába ült.

– Uram, erősítsd meg szíved – monda neki a rhabonbán – e nap büntetésre virradt.

– Mindig csak a bűnösöket keresitek föl. Nem tudjátok, hogy a büntetés jobban fáj annak, aki adja, mint annak, aki elfogadja. Miért nem keresitek fel egyszer az erényt is, s írnátok törvényeket, melyek nem büntetésről, hanem jutalmazásról szólnak?

– Az erény jutalma önmagának, uram, vagy ha nem az, akkor nem erény. Nézd e férfit e lealázott homlokkal. Kérdjed bűnét, ő megmondja maga.

A gyászba öltözött vádlott lehajtott fővel lépett Dalma elé.

– Mit vétettél? – kérde Dalma.

– Megszöktem gyáván a táborból egy asszony miatt felelt az töredelmesen. – Öless meg. Úgy érdemeltem.

– Őszinte vallomásod megmenti életedet, de bűnöd megtorlásra vár. Bontsátok szélllyel házáat, tegyétek a földdel egyenlővé, ne lakjék fedél alatt, míg bűnét helyre nem hozza. Ha a legközelebbi harcban bátor leend, akkor építsétek fel házáat újra.

Ez volt a gyávák büntetése az oguroknál. A rhabonbán egy másik férfit hozott elő.

– Uram! E férfi az ellenséggel cimborált, honárulással vádoltatik

– Hazudsz! – kiálta Dalma, hevesen fölpatanva trónjáról. – E bűn nem létezik. Átok a hangra, mely annak nevet adott. Ember! Mondd, hogy nem vagy az, mivel vádoltatál. Nevezd inkább apagyilkosságnak, gyermekek megrontójának magadat, de ne adj példát e bűnre, mely Bertezena ivadéka előtt ismeretlen.

A férfi nyugodtan felelt:

– Nem ismerem e bűnt, mellyel vádoltatom.

– Szeretem, hogy nevét sem mondod ki. Szólj, rhabonbán; ugye e bűnre nincsen törvény közöttünk? Mert eset nem volt rá soha.

– Uram. Első honalkotóink, kik törvényeinket megírták, hosszú cédrusfa oszlopokra egy cikket írtak abba, mely szól a „névtelen” bűnről: – „Ha támad köztetek oly vétek, melynek most nincs neve, bízzátok annak ítéletét az Istenre. Állítsatok a síkra egy törpét egy óriás ellenében. A törpe a vádlott bajnoka, a vádlóé az óriás. Ha a vádlotté bukik, a bűnöst égessétek porrá, s nevét adjátok egy utálatos bogárnak, hogy amíg ember él, undorral mondja ki annak nevét.” A vád, íme, feltámadt, a bajnokok a sorompóban állnak.

– E bünt elhinni is bűn! – szólta Dalma elirtózva. Eközben a két bajnok a küzdőterre lépett, az egyik egy négy láb magas, zömök, hosszú bajuszú törpe volt, kurta keze, de hosszú dárdája; az emberek kötekedve kiabáltak utána:

– Hová viszed, te dárda azt a fickót?

Az óriás hét láb magas nyurga siheder volt, egy híres nagyevő, ki ülőhelyében meg tudott enni egy borjút, s mégis oly sovány volt, hogy a csontjait meg lehetett számlálni a ruháin keresztül.

A gyulák feltartott kard alatt megesketék a bajvívókat, hogy Isten hatalmán kívül semmi búbáj segítségökre nem leend, s azzal magukra hagyták őket.

A harcosoknak szabad volt egymással tréfálózni.

A törpe megállt a közepén, megvetve lábát, mint egy cövek, s fölemelve gömbölyű fejét és gömbölyű szemeit, két ökölre fogott dárdával várt ellenfelére, míg ez hosszú léptekkel ácsorgá őt körül, megforgatva orra előtt a dárdáját.

– Kis öcsém! – kiálta le hozzá fitymálva. – Láttál-e már cserebogarat túre szűrva?

– Könnyű neked lóhátról beszélni – válaszolt ez –, de majd leszállsz te onnan.

– Hát szép porontyom, hasra fekügyem-e, s úgy harcoljak veled, hogy egyenlők legyünk?

– Sőt, hogy egyenlők legyünk, fess célkarikát a gyomrodra, s amit azon kívül találok beléd szűrni, azt vedd úgy, mintha nem történt volna.

Eközben a két harcos folyvást ellenkezett dárdáival, az óriás roppant döféseket intézett a törpe felé, ki azokat mindannyiszor félreacsapta, de midőn ez ismét vissza akart szűrni, már az óriás döfésen kívül esett.

A törpe végre hátrálni kezdte.

– Ne menj oly messze, mert nem tudlak elolvasni.

– Majd megtanulsz könyv nélkül is, jó léckirály. Köszöntetem a felhőket odafenn.

– Kérlek, nagyon vigyázz, hogy rád ne hágjak. Azt nem venném lelkemre. Sikolts, ha csizmám orra közel lesz, mert szemeim, tudod, hogy nem látnak meg minden apró férget.

– Kár, hogy hátadon nincsenek szemeid, hogy hátaddal is nézhetnél az égre, ha el fogsz esni – csúfolódék a törpe, ki szüntelen hátrálva a sorompó körül, egyszerre hirtelen visszafordult, s félreütve az óriás kopjáját, elveté a magáét, s mint egy kis vadkan sebesen alá futott, fejét annak térdei közé dugva, s vaskos karjaival megkapva lábszárait, olyant rántott rajta, hogy az óriás egész hosszában végigese a fővényen, s nagy tenyerével megüté a földet.

A nép riadalt kiáltott. A törpe kirántá az óriás kardját, s annak nyakára tette lábát.

– Mit izensz fejednek, te hosszú láb.

A gyulák és rhabonbánok erre közbeveték magukat, s félrevivék a bajvívókat.

– A vádlott fel van mentve; az égnek hála, a bűnnek nincs neve – szólt az ifjú khagán könnyebbült kebellet. Ekkor a harmadik vádlottat hozták elő, egy nőt lefátyolozva.

– Miért van e nő lefátyolozva? – kérdé Dalma.

– Fátyola szégyenét takarja el; bűne házasságtörés.

– E szokatlan bűn szokatlan büntetést igényel. Te rossz asszony vagy.

– Nevezs szerencsétlennek, óh, khagán. Én szerettem nagyon.

– Tudtál volna lemondani – szólt Dalma szigorún.

– Az ég tanúm, hogy küzdöttem soká. Elrejtém magam elől, kiért tiltott szenvedélyem hevült, kértem, megesküdtetém, hogy hagyjon el örökre. Ő elhagyott, s én mindennap imádkozám Istenhez, hogy engedje őt elfelednem. Már győztesnek hittem magamat szívem fölött, nyugodt valék, kezdtem büszke lenni érienyem diadalára, midőn egy reggelen elfeledék Istenhez imádkozni segélyeért, s ím, az napon a férfi, kit kerülnöm kelle, esküje ellenére előttem megjelent, s azon pillanatban vége volt lelkiem erejének, elvesztém magamat.

E pillanatban kúrtszó hallatszék a sorompók előtt, s a nép közt egy ifjú közeledék lóháton a khagán trónja felé. Ez ifjú Elemér volt.

Dalma összerendült őt meglátva, kit oly messze hitt, vére arcába futott. Azzal lihegő kebellet fordult a vádlott nőhöz, s tétova hangon mondá ki az ítéletet:

– Asszony, én értem a kísértő pillanat hatalmát – mely erődet megtöré – s bűnöd vádja alól föloldalak!

Azzal délceg, haragos tekintettel fordult Elemér felé, s indulattól csengő hangon kiálta:

– Miért jövé vissza, mielőtt hívatálak!? Pedig szívének oly jólesett őt újra látni.

Elemér elfogódottan járult a khagán elé. Dalma arcának szokatlan szigora elvevé bátorságát, alig hallható hangon rebegé:

– Uram, amit rám bíztál, elvégezém, s ezennel a hatalmat, mellyel felruháztál, kezeidbe visszaadom, s többé nincs okom tőled távol lenni.

„De van nekem”, gondolá Dalma, s míg szíve rég elfojtott örömek alatt reptett, s a kedves ifjút heves dobogásával üdvözölte, arca még szigorúbb vonásokat ölte.

– Sajnálom, vezér, hogy szemedbe kell mondanom, miként lelked nem oly erős, mint karod.

– Szidj, uram – szólt Elemér, felemelve szégyenpiros arcát. – Örömeztöbb álok előtted a szégyenpadon, mint tőled távol a diadalszekeren.

– Miért jövé vissza?

– Kérdezd meg a fecskét, miért tér vissza a tavaszhoz. A jó rhabonbán enyhébb fordulatot akarva adni a kínos jelenetnek, mely a nép előtt egy vezér arcát megalázta, közbeszólt:

– Tán kedvesed van itt, kitől megválnod rosszul esik. Elemér nagy, búskomoly szemeit Dalmán felejtve, felsóhajtott:

– Igen.

Dalma arca kínosan vonaglott e szóra. „Elemér valakit szeret!” – gondolá magában, s bár meg kelle őt nyugtatni a gondolatnak, mégis fájt neki, hogy ő mást boldogítand.

– Tehát vidd őt magaddal – szólt, félrefordítva arcát. Én beleegyezem. Most távozz előlem.

Elemér tétovázva, elszorult kebellet lépett Dalmához közelebb, s oly suttozva, hogy más meg ne hallja, rebegé:

– Oh, Dalma. Néhány szóm volna hozzád, titokban; hallgass ki engem.

– Mit akarsz? Távozz előlem. Ha országos ügyeim végezőm, hívatni foglak. Távozz előlem.

Az utolsó intés oly indulatos hangon volt mondva, hogy Elemér felrezenve állt föl féltérdeltéből, s zavarodottan hebegé:

– Látni sem akarod arcomat?

– Jelenléted felháborít! – kiálta Dalma lángra gyúlt arccal, s inte, hogy hozzák elé paripáját.

Elemér szótlánul vonult vissza.

Oh, igazat mondott Dalma: az ifjú jelenléte felháborítá őt, de nem haraggal, hanem szerelemmel. Szédülni kezdte azon magasságban, melyre felemelkedék. A szerelem még csak akkor szerelem, ha féltetni kezd.

Az ég nem élő emberek számára van teremtve, tán a csillagok is lekívánczónának onnan – ha szívük volna. Dalma feldúlt kedéllyel tért vissza palotájába. Izgatott szíve reszketett azon gondolatnál, hogy Elemérrel négy szem között titkos beszédre találkozni fog, s maga körül gyújté udvara minden nagyjait, sorba veendő az országos ügyeket, hogy azok által mentül messzebbre halassa ez időt, s félve attól, amit óhajtott, sürgeté őket, hogy dolgaikat siessenek előadni.

Ekkor egyszerre belép egy hírnök, jelentve, hogy Disabultól követ érkezett, s a khagán elé bocsáttatni kíván. Dalmának szinte jólesett most e közbejövétel.

Felült trónjára, s inte, hogy vezessék elé a küldöttet.

Kubláj volt az, kezén a király egyetlen leányát vezetve, talpig lefátyolozottan.

Az emír földig hajolva közeledék a khagán elé; már az ajtónál elkezdte hajlongani, s háromszor ismétlé azt, míg a trónig ért.

– Üdvöz légy, ifjú fejedelem. Üdvöz légy még egyszer; üdvöz légy harmadszor is. – Te napja az égnek, pálmafája nemzetednek, hajnala a dicsőségnek. Légy általam köszöntve királyom nevében.

Dalma összeráncolta szemöldeit, gondolva, hogy ettől félni kell, mert hízeleg.

Az emír újrakezdé a virágos szókat, ájtatos kenettel ejtve beszédét

– Ámde lehet nap hold nélkül? Élő fa virág nélkül? Hajnal hajnalcsillag nélkül? Oh, dicső khagán! Neved fényéből csak egy sugár hiányzik még, s ím, e sugárt királyom saját koronája ágaiból töré le, itt küldve általam számodra egyetlen leányát.

S ezzel levevé a halavány, reszketeg leány fejről a fátyolt. „Ez árulás!” – gondolá Dalma, s keblén mintegy önkénytelen mozdulattal szorítá össze palástját.

Az emír éles szemei minden vonására figyeltek.

– Jól tudjuk, oh, uram – folytatá ravasz alázatossággal –, hogy te dicsőséged magas érzetében elfeledéd azon kisebb érzelmeket, mik mindennapi embereket boldogítani szoktak. Te a nőarcot kerülöd, s szerelmet nem érezél soha. De lásd: e szűz alázatosan közeledik feléd; nem kívánja ő, hogy dicsőségedet megoszd vele, nem kívánja, hogy trónodra ültesd, elül ő annak zsámolyán is, s boldognak tartandja magát, ha egy mosolyodban részesülend. Nézd, miként remeg tekintetétől.

Jobban remegett Dalma az övétől.

– Jer, fejedelmi leány – szólt Kubláj –, boruljunk e magas úr lábaihoz, s könyörödjünk előtte, hogy fogadjon el téged rabszolgáloi legutolsójának.

Dalma rendbeszedé lelki erejét.

– Kelj föl, királyi hölgy. Előttem nem szokás térdepelni. – Oh, hagyd őt ott – szólt Kubláj végtelen alázatossággal. – Ha tudnád, mennyire boldog ő, hogy lábadnál feketik. Születése óta tégedet tanult imádni. Én neveltem őt, kedvencem, szemem fénye volt, mert általa hívém a varchoniták kettészakadt országát ismét összeköthetni. Még név szerint sem ismer férfit kívüled, hogy téged ismerhessen egyedül. Te vagy ábrándjainak képe, álmainak neve, szívének egyedüli gondolatja. Engedd, hadd maradjon lábaidnál.

Az országnagyok, látva, hogy Dalma mily hidegen, mily haraggal tekint a leányra, elkezdtek zúgolódni, végre oda lépett a rhabonbán.

– Uram, khagán. Emeld föl a leányt. Melletted üljön ő.

– Ki kérdezett? – kiálta Dalma szokatlan haraggal.

– Az ajánlat becsületes.

– Ez ajánlat kárhuzatos – suttogá fogai közül Dalma.

– Ezt visszautasítani nem lehet. Elfogadása örök béke, elutasítása örök harc.

– Nekem nincs kedvem a nősüléshez.

– A leány szép és ártatlan, hozzád ragaszkodik, királyi törzsnek egyetlen virága. A kerek földön nem találandsz magadhoz méltóbbat.

– A szerelemre nem elég az, hogy van ok szeretni.

– De a nősülésre elég ok az, hogy a hon java úgy kívánja. Eddig csendesen beszélt Dalma trónja hátuljába vonultan a rhabonbánnal, az utóbbi szavaknál hevesen, végre kitört.

– Nem tudod, mit beszélsz, rhabonbán!

Az nyugodtan viszonozza:

– Megszoktam igazat mondani fejedelmem előtt.

– Bolondokkal vagyok körülvéve? – kiálta Dalma, türelmetlenül lépve le trónjából. – Oh, atyám, segíts onnan a magas égből! Majd erőm hagy el, majd eszem!

Az országnagyok megzavarva álltak körül, nem is tudva gyanítani a khagán magaviseletének okait.

– Távozzatok! – szólt hevesen Dalma. – Vége a kihallgatásnak. Ma kedvetlen vagyok. Ne jöjjön elém senki semmi kérelemmel. Ma rossz napom van. Kerüljétek kapuimat. A vezérek fejcsóválva hagyták el a termet.

– Mi lelhet a khagánt? Sohasem voltak ily szeszélyei. Kubláj mosolygott. Kezében tartá az indulatok kulcsát. Susogva mondá Halilának:

– Te itt maradsz. – S ott hagyta a leányt.

A férfiak eltávoztával az országnagyok nejei jöttek be a terembe.

Dalma villámló tekintettel nézett végig rajtuk. – Mit akartok itt? Ki hívott benneteket?

A legéltesebb hölgy, egy ősz tisztos matróna előlépve mondá:

– Országunk szokásai azt parancsolják, uram, hogy a khagán menyasszonyát az országnagyok nejei veszik át, s a szent forrásban megfürösztve, mirtusszal megkoszorúva hozzák vissza őt férjének. Így lesz rajta ég áldása.

Dalma ingerelve volt, s azon gondolat támadt lelkében, hogy az ajánlott menyasszonyt mindenáron elidegenítse magától, s bosszúsan válaszolt a nőknek:

– Az esetlen szokás. Nincs szükségem kopott babonáitokra. Isten nem vezérelteti kezeit asszonyok által. Takarodjatok előlem. Én nem hívattalak benneteket, férjeiteket is most küldtem el. Mi dolga asszonynak ily helyen?

– Uram, khagán – szólt a tisztos agg nő –: az ogur népnél az asszony mindig egyenlő jogú volt a férfival.

– Az akkor volt! – kiálta Dalma csattogó szóval, egészen elfeledkezve magáról. – Most másképpen lesz. A férj királya nejének, s a nő férjének rabszolgája! Takarodjatok!

A nők megütődve távoztak el:

– Mi lelte a khagánt? Sohasem bánt ily durván asszonyokkal.

Dalma összefont karokkal állt meg Halila előtt. A leány reszketve veté fel vad, félénk szemeit.

– Hát én hova menjek, uram? Hát én ki rabszolgája leszek? – kérde keserűen.

Dalma megfogá a leány kezét, s élesen tekintve annak arcába, kérde:

– S valóban szeretsz te engem?

– Reszketek előtted, uram.

– Érzem kezeden. Te félsz tőlem.

– Ez az egy az, mire tanítottak születésem óta.

– Csak félni tanítottak, és szenvedni? Látom arcodon.

– Ha látod, légy irántam irgalommal.

– Amit a követ mondott, az mind hazugság. Te nem vagy boldog, te szenvedsz.

– Nekem a panasz is tiltva van.

– Tiltva van ajkaidnak, de szemeid elárulnak.

– Én semmit sem mondék.

– Szívedbe látok.

– Ha szívembe látsz, akkor öless meg.

– Mit beszélsz?

Halila összeszedé minden bátorságát.

– Mert akkor azt látod abban, hogy én téged nem szeretlek.

Dalma örömét elrejtteni nem tudó arccal ragadá meg a leány kezét, ki midőn azt hívé, hogy őt halálosan megsértette, nem is sejtethé, mily örömet szerzett neki.

– Te engem nem szeretsz? Te iszonyodol tőlem, ugyebár? Magad sem tudod miért: valami titkos ösztön azt súgja lelkednek, légy hideg irántam?

Halila nem bírta megérteni a kifejezést Dalma szemeiben; elszántan térdre bocsátkozók előttte:

– Kivallottam; megölhetsz. Ha elhallgatom, szívem öl meg.

– Te nem szeretsz engem? – folytatá Dalma, a leány érzelmeit fürkészve. –

Mert valakit mást szeretsz?

Halila a kérdező kezét magához vonta le.

– Öless meg, oh, Dalma. Inkább te, mint atyám.

– Ne félj – szólt Dalma ragyogó arccal, s keblére voná a leányt.– Én védeni foglak. Szeretlek most, mert nem szeretsz. Halila csodálkozva tekintte rá.

– Te nevetve gyilkolsz meg engem.

– E csókra esküszöm, boldoggá teendlek – szólt Dalma a leány homlokát megcsókolva. – Nevezd meg szerelmed tárgyát, s én Istenre fogadom, hogy tieddé teendem őt, bárki legyen; elrejtelek atyád haragja elől, hol a gondolat sem találand reád; hadat kezdek miattad a fél világgal, hogy te boldog lehess azzal, akit szeretsz. Nevezd meg őt.

Dalma szíve repesett azon gondolatnál, hogy félelmes menyasszonyát elcsábíthatja – más számára. Halila félénken húzódtott tőle vissza.

– Mondám, khagán, hogy én csak félni tanultam életemben, de azt megtanultam jól, megbocsáss, ha szavaidban bízni nem tudok. Attól félek, hogy te csak azért akarod megtudni e nevet, hogy őt ölethesd meg. Nem fogom őt elárulni.

– Te nagyon szereted, mert félted őt. Nem kényszeríthetek, hogy higgy szavaimnak, de okot adhatok rá. Látod arcomon, mint örülök, midőn szemembe mondod, hogy nem szeretsz, hogy iszonyodol tőlem, hogy másért epedsz, oh, mert én sem szeretlek téged, én is mást imádom. Értesz-e már engem?

Halila szívében új világ derült e szavakra.

– Nem volnék nő, ha nem értenélek. Megmentesz magadtól, hogy megmenekülj tőlem.

– Az égre, úgy van. Mielőtt leáldoznék a nap, kedvesed karjai közt leendesz. Szólj, érdemes-e ő kezedre? Szép, bátor és nemesszívű?

– Egyike vezérideknek.

– Annál jobb. Közülök bármelyik méltó hozzád. Országom első férfiai ők.

– Nincs több férfi a világon, csak ő.

– Jól van, nagyon jól. Jer közelebb hozzám. Suttogjunk csendesen. Ne félj, kedvencem vagy. Hisz nem szeretjük egymást. Akárki bántson, én oltalmazlak, akármit kívánj, én megadom. Mondd el bizalmasan, mint szerettél kedvesedbe? Tekints úgy, mintha hölgytársad, barátnéd előtt szólanál.

– Ah, Dalma, biztató szavaid lábaidhoz láncolnak engem. Te nem is gyanítod, hogy e rövid élet mily hosszú fájdalom volt nekem. Csak akkor tudhatnád, menyire boldogította a halálra üdözöttet az, ki védelmére föllépett. Egész éltem egyetlen szenvedés volt, s midőn azt egy borzasztó halállal kellett volna befejeznem, midőn népem ördögeinek akartak megáldozni, akkor halálos rettegéseimben Istenhez kiálték, e szóra egy férfi jelent meg előttem, kinek arcában Isten arcára ismerék. Egymaga egy örült világ ellenében lépett védelmemre, kezemet megragadva, emberfölötti nyugalommal mondá: „Én megszabadítlak téged”. És amióta ő visszaadta éltemet, azóta szeretek élni.

– Beszélj tovább. Szavaid gyönyörködtetnek engem.

– Oh, én remélni sem merem, amit ígértél, örültség volt tőlem kivallani.

– Szívedre hallgass, és légy bátor. – Atyámra gondolok, és reszketek.

– Te csak szerelmedre gondold. A gyűlölet dolgait majd elvégzem én.

– Ah, hisz azt sem tudom még, hogy szerelmem talál-e vizontszerelmet?

– Nem bízol szívedben? Szerelmed öntudata nem tesz-e bátorrá? Tégy megbízottaddá, s én elődbe hozom választottodat. Te légy nő, és hódítsd meg őt. Ki ő?

Halila tétovázva tekintte Dalmára, szólni akart, de arca egyszerre kigyulladt, s szemérmesen takarta azt el fátyolába. – Arcom szégyentől ég.

– Büszke légy reá, ha szereted.

A lány szíve szorult, mintha vissza akarta volna fojtani a szót.

– Jer, súgd fülembé – szólt Dalma, édes gyöngédséggel vonva Halilát magához, s az alig hallhatóan rebegetté hevülő kebelével a kedves nevet:

– Elemér...

Mint ki véletlenül kígyóra tapodott, sikolta föl egyszerre Dalma, s míg egy kezével dühösen taszítja el magától a leányt, másikkal hevesen szorítja annak karját.

Halila ijedten tekintte rá. A kimondott név fölébreszté a Dalma szívében a női féltés szenvedélyeit. Egy percig villámló haraggal tekintte a leányra, ki megsemmisülve állt előtte, azután könnyekkel teltek meg szemei, s karjai erőtlően hanyatlottak alá.

E fájdalmas arc, e lesütött könnyes szemek, e megtört állás, a lehajlott kezek imádásszerűen összekulcsolva: minden csupa női volt rajta. Ha most vigyázott volna rá gyanakodó szem, az asszonyt lehetetlen lett volna meg nem ismernie benne.

– Őt szereti – suttogá magában. – Milyen boldog, hogy őt szeretheti, hogy ezt megvallhatja előtte. Nagyon szeretheti, mert egy korona helyett az ő szívét választja; oh, én is azt választanám, ha lehetne!

Halila rettegve látta, hogy a khagán könnyezik. – Mit tettem én?

Dalma gyűlölettel fordítá arcát Halila felé, oly gyűlölettel, minőt csak egy szerelemföltő nő szemei képesek kifejezni.

– És bizonyosan ő is szereti e leányt – gondolá magában –, hiszen maga mondá, hogy szeret valakit. A leány szép, érte tért vissza parancsom ellen. Élte veszélyével szabadította meg, bizonyosan szereti őt.

Halila percről percre fenyegetőbb indulatokat olvasva le Dalma arcáról, kétségbeesve veté magát annak lábaihoz. – Ne higgy szavaimnak. Felejtsd el, amit mondtam. Én megcsaltalak. Nem igazi nevet mondtam neked. Én soha sem láttam őt, oh, hagy őt élni.

– Mennyire szereti őt! – gondolá Dalma. – Kész megtagadni, hogy megmentse.

Halila nem bocsátá el Dalma kezét.

– Oh, ha büntetni akarsz, büntess egyedül engemet. Esküszöm neked, hogy ő nem szeret engem, egy szóval, egy tekintettel sem biztatott soha.

Dalma lelkén reménysugár kezdte keresztültörni. „Hátha Elemér valóban nem szereti őt?” – E gondolat édes nyugalmat szállítá háborgó indulataira, s boldog eszmék hízelgék körül szívét, arcán mosolyban törve ki, midőn egyszerre jéghidegen emelkedék föl szívében a tiltó gondolat: „Te nem lehetsz nő. Te nem lehetsz boldog.”

Körös-körül a palota oszlopaira felírva, arany betűkkel ragyogott e mondat: „Semmi áldozat nem nagy a honért”. Dalma megroskadt e gondolat nagysága előtt.

Fölemelé a leányt lábaitól, s csöndes, szenvedélyhagyta hangon szólt:

– Légy nyugodt. Ha arcomat fenyegetőnek látod, attól ne félj. Te engem érteni ne akarj, csak bízni tudj.

– Miért vagy hát felháborodva?

– Miért háborog a tenger?– szólt Dalma, s utána gondolá: „Talán annak is szívét adtak, s megtilták szeretni?” Boldoggá teendlek, megígértem azt. Hiába nézed arcomat. Titkosírás annak minden vonalma, melynek betűit ember nem ismeri. Adj hálát Istennek, hogy erőtlen asszonnyá teremtett, kinek szenvedni, sírni és szeretni szabad.

Dalma szédülve kerese támaszpontot kezeivel. Arca elsápadt.

– Uram, te ingadozol.

– Én nem, hamarább a föld – szólt Dalma, megerősítve magát. – Vonulj a melékterembe. Majd hívni foglak. Senkinek ne szólj.

Halila engedelmesen távozik.

Dalma reszketve emelé kezeit az égre.

– Atyám! Légy velem. Erőm roskadoz: e harc nem emberi, és én csak nő vagyok. Vakmerő voltam a sorsot hívni fel küzdelemre, segíts, mert elbukom. Hozd elém arcodat, azt a haldokló arcot, melynek megesküvém, hogy el nem árulom magam, hogy ne lássak mást, mint azt, s szívem hideg legyen, mint a tied, ki már odafenn élsz.

A fohász sikeres volt. Dalma új erőt érte lelkébe szállni, vas-kemény akarata ismét visszatért. Köszönve inte fölfelé.

– Érzem hideg lehelleted. – S azzal ajtóőreit szólítá. Keressétek föl Elemért, s vezessétek elém – szólt nyugodtan.

– Itt várakozik ajtód előtt, uram.

A vér újra előzőnlé Dalma arcát, arra nem várt, hogy ily rögtön találkozzék vele.

– Ne még, ne még – inte apródainak –, várjatok egy pillanatig! – S azzal sietett trónjához, koronáját feltéve fejére, mintha e hideg ércövtől várná a segílyt indulatai lángja ellen.

– Most jöhet.

Elemér csüggedten lépett Dalma elé, mint ki erejét régóta gyűjté egy elhatározó pillanatra, s mindazt kevésnek érzi, midőn a pillanat elérkezett.

– Szólni akartál velem? – kérdé szárazon Dalma.

– Még mindig ily haraggal nézész reám?

Azon kérő arc, e fájdalmas hang megdöbbsenték Dalmát. Semmi sem oly csábító a nőnek, mint a férfifájdalom. Inkább jókedvet erőszakolt magára, csakhogy őt ily szomorúnak ne lássa.

– Arcom hazug, ha haragot mutat; én örömet beszélek veled. Amit hibáztál, azt ifjúságodnak megbocsátom. Te kedvesedről akartál szólni, és ez kellemes

tárgy, kivált barátok között, mint mi, kik egymásra nem féltékenyek. Beszéljünk róla, szép-e? Ismerem talán? Hol lakik?

– Még eddig csupán szívemben.

Dalma nevetni kezdett, csak felületes értelmét tartva meg a szónak.

– Úgy bizony kicsiny helyen megfér.

– Kérlek, Dalma, ne nevedd ki, s ne viseld magad úgy, mint király, hanem úgy mint egykori jó barátom. Gondold, mintha most volna az, midőn egymásnak megfogadtuk, hogy amelyikünk előbb meghal, a másik azt követni fogja.

– Örömmel hallgatlak.

– Tudod, hogy én bohó, ábrándos, babonás fiú voltam mindig.

– Jól tudom, most is az vagy.

– Szívem mindenha tele volt rajongó képzelemmel, mely az alaktalan úrben repkedett tétovázva, mint valami bolondos méhe, mely virágok helyett csillagról csillagra szeretne szállani.

– Ez gyermekkori betegséged volt,

– Ahogy érett a szív, a vágyak tárgyat követelnek maguknak.

– S te azt nagy hamar megtaláltad.

– Sokáig nem az élő világban. Szívemet hölgy emléke nem tudta betölteni.

Végre azon eszmére jutottam, mellyel köznépünk szokott tért nyitni ábrándjainak.

– Bőjtöt tartottál a „Dev”-ek napján, hogy éjszaka megálmodd, akit szeretni fogsz?

– Találtad.

– Kérlek: engedd meg, hogy nevessek fölötted.

– Nekem fájni fog, ha nevedsz.

– S megjelent előtted a jövődő kedves?

– Igen. Azon éjjel háromszor jelent meg álmomban; lelkem túláradt a gyönyör miatt. Ez álom boldoggá tett, és boldogtalanná.

– S fölaltad-e e tündértüneménynek testi képmását is? Elemér kételkedve felelt a kérdésre:

– Nem tudom.

Dalma csodálkozva rázta fejét:

– Nem tudod? Ez zavart felelet. Tán ismerőseid közül többekhez hasonlít?

– Csupán egyhez. Vonásról vonásra: szemei, arca ugyanazok. Könnyei és mosolygása, jövése és távozása oly tébolyítólag híven hasonlítanak az élőhöz.

Dalma kíváncsisága bámulattá nőtt. – Kihez?

Elemér odahajolt hozzá, megfogá kezét, s rebegve mondá: – Tehozzád...

Dalma ijedten sikolta fel, s kezét visszarántá. – Mi bajod? – kérdé Elemér.

– Semmi... Gyűrűd megszurta kezemet.

Elemér folytatá szavait, nem gondolva, hogy minő gyötrelemmel halmozzák azok el Dalma szívét.

– Azóta ez alakot nem bírom elfeledni: nappal napom, éjjel csillagom e kép.

Bárhova megyek, előttem áll; ha elalszom, mosolygást ölt arcára, mellém ül, megölel, hízvelegve kedvesének nevez; arcát arcomra fekteti, s könnyeit ölembe

sírja, s fájdalmasan panaszkodik, hogy fogva van a hideg égben, s nem lehet enyém örökre.

– Elemér! Mit akarsz? – kiálta Dalma irgalomért könyörgő arccal.

– Mit akarok? – szólt Elemér vadul lángoló szemeivel keresztülnézve Dalma szemein. – Meg akarom tudni, hogy létezik-e ily nő az ég alatt? Nő, ki hozzád vonásról vonásra hasonlít? Aki tulajdon képmásod testben és lélekben, saját másolatod asszonyi alakban? Van-e ily nő, van-e ily nő, Dalma?

A leány keble majd megszakadt e kínzó kérdések alatt, arca elsápadt, feje szédülni kezdte, utolsó erejével halkan rebegé:

– Ily nő – nem létezik sehol. S azzal ájultan rogyott össze.

E pillanat iszonyú világot önte Elemér lelkébe, világot, mely elvakítá, mielőtt láthatott volna. Egész valója remegett, mint ki Istennek jelenlétét érzé, s a kedves gyermeket, kit elaléltában karjaival fogott fel, borzadva tevő le nyugágya zsámo-lyára, félrefordítá tőle arcát, mintha félne tekintetével találkozni. Tagjain szent borzadály futott végig.

Dalma eszmélni kezdte, s halkan rebegé:

– Elemér.

– Uram.

A leány felemelkedék, s félébren suttogá: – Miről beszéltünk?

Elemér nem bírt felelni.

– Arról beszéltünk ugyebár – szólt Dalma folyvást félig csukott szemekkel –, hogy van egy szerencsétlen nemzet, melynek élete attól függ, hogy uralkodója asszony ne legyen.

– Valóban: arról beszéltünk – szólt Elemér félelmes elfogultsággal.

– Te azt kérdenéd tőlem – folytatá Dalma holdkóros álmodozással –, hogy ha egy nőnek egyik kezével szívét, másikkal hazáját kellene megölni, s választania kellene, melyiket választaná?

– Valóban, erről mind beszéltünk – szólt Elemér mindinkább összeroskadva a gondolat terhe alatt, mely lelkére súlyosult.

E percben egyszerre magához tért Dalma, s sötét szemeit felnyitva, körültekinte:

– Hol vagyok? Mi lelt?

– Elszédülél, uram.

– Miért nem jöttél segítségemre?

– Tevém azt, de nem vetted észre.

– Beszéltem valamit az imént?

– Egy hangodat sem hallám.

– Hát azelőtt mi tárgya volt beszédünknek? Úgy. Igaz. Te egy leányról beszél-tél, aki téged szeret. Ismerem őt.

– Egy szót se többet erről – szólt Elemér nyugtalanul. Felejtsd el szavaimat.

Dalma megfogá Elemér kezét, s szilárd hangon kérdé tőle

– Hívem vagy-e?

– Parancsold, hogy meghaljak – viszonya ez lovagi ábránddal –, s bebizonyítom, amit kérdezél.

- Meghalni könnyű, élni nehezebb. Van egy hölgy, ki téged szeret.
- Nem óhajtom azt tudni.
- E hölgyet szeretned kell viszont.
- Emberi hatalom alatt áll-e a szerelem?

Dalma büszke öntudattal mondá, keblére téve kezét: – Van, aki szívéből ki tudja tépni a szerelmet.

- De nem volt soha, ki azt idegen földbe tudta volna átültetni.
- Neked tudni kell: e nő ama királyleány, kit nekem menyasszonyul hozának.
- Értelek! – kiálta fel Elemér.

– Akkor megöltél, hogyha értesz – szólt Dalma, elfordítva égő arcát. – Mondd, hogy engedelmeskedel.

– Egy egész világrendszert bontasz szét szívemben! – sóhajtta Elemér fájdalomosan.

- Ah! Azt hiszed, hogy csak neked van szíved?
- Ne lett volna soha! Oh, így belső seb által vérzem el. – Sebet vágnak a fán is, midőn új ágat oltanak bele. Ez a leány téged szeret.

– Azért temessem el?

Dalma indulatosan kiálta fel:

– Ha értesz, és mégsem értesz, akkor rosszabb vagy nálamnál. Pedig jobbnak kell lenned, mert erősebb vagy. Elemér fájdalomteljes lemondással nyújtá kezét.

– Tégy velem, mit kívánsz. Én kész vagyok.

Dalma megragadá hévvel az ifjú jobbját, s némán megszorítva azt, felmutatott az égre.

- Mit mutatsz ott nekem? – szólt búsan Elemér.
- Jutalmadat... – susogá Dalma szellemcsöndes hangon.

S azzal a mellékterembe sietve, elévezeté a várakozó leányt.

Halila elpirult és reszketett, midőn Elemért meglátta. – Oh, Dalma, én reszketek előtte – szólt, arcát annak keblére rejtve.

– Ilyenkor legszebb a nő. A szemémpír legbájosabb színe az arcnak. Elemér! Vedd e gyöngéd kezét.

Az ifjú visszafojtá keblében indulatait, s elfogadá a leány remegő kezét.

– Vőlegényed kissé szomorú fiú – szólt Dalma mosolyogva. – Te rajta légy, hogy felvidítsd. Szíve nem nyílt meg nő előtt soha, te azt tedd, hogy utánad bezáródjék. Csupán álmok szokták őt háborítani, te tedd őt boldoggá, hogy ne álmodhasson. Ígérd meg nekem, hogy boldoggá teended őt.

A leány zokogva hajolt Dalma kezére, míg Elemér az örültséghez volt közel.

– Most menjetek. A Tula-szigeten ismered rejtett mulatólakunkat, ennek magányában töltsétek boldogságtok első havait. Disabul ne aggódtasson benneteket. Elemér, jusson eszedbe, hogy akit kezédbe adok, ez üldözött angyal, kit csak te menthetsz meg ördögeitől, s ki téged Istenként imád.

– Ha védeni kell, védeni fogom – szólt ez keserű nyugalommal.

– Most távozzatok a palota rejtekeitől. Röviden búcsúzzatok. El, el!

– A viszontlátásig! – rebegé Elemér bánatosan. – Soha! – sóhajtta Dalma.

– Légy boldog örökre – szolt a leány, megcsókolva kezét. Dalma szomorúan tekintte utánuk.

Míg lépteik hangzottak, hallgatózott, s midőn nem hallék többé semmi, akkor lerogyott térdére, s arcát ágya leplei közé takarva, sírt keservesen

– Soha nem látom őt többet!

A könnyek elolták a fájdalom tüzét. Azután megnyugodva kelt föl.

„Meg vagyok mentve” – suttogá magában. „A szív jéggé fagyott. Megszabadultam azoktól, akik üldöznek, és megszabadultam attól, aki szeret. Atyám! Ott a magas égben. Elégült vagy-e velem?”

E pillanatban hivatlan látogató zavará meg a khagánt. Kubláj tolakodék elő, mosolygó pofával kérdezősködve Dalmától menyasszonya felől. Dalma keserű bosszúval tekint az emberre, ki őt legszentebb fájdalmai közepett háborítá.

A bosszú kifejezése lassankint gúnyos kárörömbe ment át tekintetében.

– Vágd le szakállodat, emír, s tipord a sárba – szolt neki gúnyolódva. – A leány, kit számomra menyasszonyul hoztál, míg én nem tartám rajta szemeim, vezéremmel, kit még apja udvaránál megszeretett, megszökött.

Kubláj megnémult, mint kit kövé változtattak.

A Tula szigetén, magas nyírfáktól árnyékozva állt azon kis csendlak, melybe Elemér Halilát vivé.

A sziget mellett el lehetett hajókázni anélkül, hogy e lakot valaki észrevegye. Valami szent tartózkodás tilta mindenkint ott kikötni. A hagyomány szerint ott voltak eltemetve Bertezena hamvai, s ott szoktak a fejedelmek összejönni az Istennel, midőn nagy veszély idején tanácsot kérnek tőle.

A magányos lak egészen fából volt épülve, kívül barna diófával kirakva, magas ereszeit cédrusfa oszlopok tarták, miknek kígyós tekervénye szent mondatokkal volt beírva, a falak belseje simított tarka gyökérfából; az ajtók tábláiba csaták és áldozatok képei faragva. Körös-körül a vadul összenőtt lombok szentséges sötétje.

Két hó múlt azóta. A rejtett lak ajtai nappal mindig zárva voltak, csak midőn feljött a hold, s a magányos sziget fái susogtak az esti széltől, lehete látni a széltől félreingatott lombok között megnyílni egy ablakot, melyen halvány arc nézett lopva ki, s néha az ajtón egy fehér női alak suhant ki, félve és futva.

A hold ismét úszik csendesen a felhők fölött, el-elbújva, s átragyogva; a vízen egy keskeny csónak úszik lefelé; az evezőn kívül még egy férfi ül benne.

A szigetparton kikötnek. A hajós megállítja társát. – Uram, nem kellek tovább?

– Akár elvesz miattam.

– Örömet szolgálnék még, mert jól fizetsz.

– Első vagy a varchoniták között, aki úgy szereti a pénzt.

– Tatár volt az anyám, s aranyat csodált meg. Ha megfizetsz érte, még az ő sírját is megmutatom.

– Nincs rád több szükségem.

– Talán mégis. Megfizetél, hogy beszéljek, most már fizess meg, hogy hallgassak.

– Valóban. Most juttatod eszembe. Fogadd ezt, hogy hallgatni tudj.

A hajós tenyerét nyújtá az ajándék elé, de az egy gyilok volt, mely őt szíven üté, s melytől örökre megtanult hallgatni. – A férfi az erdő sűrűjében tűnt el.

A hold fénye besütött a rejtekház ablakán, átlopózva az eléhajló lombok levelein. Benn egy halvány, megtört férfi alak járt, egy gyöngé nő karjára támaszkodva, sápadtan, mint kísértet.

A holdfény úgy illik mindkettőjük arcához.

– Jer, ülj e kerevetre – szól Halíla. – Hajtsd fejedet vállamra, kezedet add kezeimbe.

A férfi bágyadtan hanyatlik ülőhelyére, szép arca elhervadt, szemeiből kiégett a tűz, homlokát nem emeli többé oly büszkén.

– Erőtlen vagyok, ugyebár? – szól reszketeg hangon. Kezem hideg, mint a jég, s fejem forró, mint a tűz. Szegény nő!

– Miért sajnálsz engem? Én boldog vagyok, hogy ápolhatlak.

– Menyasszonyéjed óta szüntelen. Elhervadtam, mint a letört gally. Valaki megátkozott engem, s az átok mindkettőnket ért. Te is együtt hervadsz el velem. Jobb sorsot érdemelnél.

– Ne csüggedj. Még leszünk boldogok – szólt a nő, de ajkai rebegeése tanúsítá, hogy zokogását alig bírja visszafojtani.

– Gondolod? Gyógyított valaha irláló hasonló betegséget, mint az enyim?

– A vén jós ott a sziget alatt azt mondá rólad, hogy tested ép.

– Hanem lelkem beteg, ugye? Azt elhallgatá. Tehát meg fogok gyógyulni nemsokára?

– Még az éjjel ígérte, hogy fájdalomaidtól megszabadulsz. – Még az éjjel – sóhajtja Elemér és gondolá, hogy akkor azután vége lesz mindennek.

A halál sejtelve csalhatatlan.

Elemér szomorúan tekintte Halílara, s megsajnálta a szegény nőt, és azt gondolá, hogy ne legyen ott, midőn meg fog halni.

– Jó nő. Tehát a vén jós azt ígérte, hogy számomra gyógyfűveket fog küldeni?

– Még az éjjel kell értök mennem.

– Miért éjjel?

– Tudod, hogy nappal félve hagyhatom el rejtekünket. – Úgy, igaz: hisz mi titokban élünk itt. Senki sem izent, senki sem keresett, mióta itt vagyunk?

– Nem vettem észre.

„Élve temettek el” – gondolá Elemér búsan. – No, jól van. – Nemsokára megszolgáltuk a sírt. Ott is jó lesz feküdni. – Tehát menj a vén jóshoz, derék nő, s aztán megjöjj hamar. El ne feledkezzél, ha a szent fához jutsz, értem imádkozni.

– Minden gondolatom imádság teérted.

– Köszönöm, köszönöm. Hadd megcsókolnom kezedet. Arcodat ne! Elhervadna lehelletemtől. – Te áldott teremtés. Ki véd meg téged, ha én nem leszek? Eredj – eredj.

– Könnyezni látlak, ha visszatérek, mosolyogni lássalak.

– Szegény asszony. Ez minden boldogságod. Könnyem, ha távozol, mosolygásom, ha jössz. Áldjon meg az ég. Áldjon meg úgy, ahogy meg voltál átkozva eddig.

– Akkor téged kell meggyógyítania – szólt Halila, érzékenyen karolva át hervadó kedvesét.

– Megállj még, úgy fázom, úgy reszketek. Hiába takargatsz. Perzsia minden préme melegít fel engem. Add ide kardomat. Ne kérdd: minek? Jól esik, ha megtapinthatom vasát.

Halila odanyújtá a kardot. Elemér lázas örömmel szorítá ezt szívéhez.

– Így, most már nem reszketek.

A varchonitáknál ősi szokás volt, hogy mikor a férfi haldoklott, mellé fektették a kardot, s azzal együtt temették el. Elemér előre gondoskodott magáról. Azután gyöngéden megsimogató Halila fürteit:

– Vigyázz magadra az úton, az ég oltalmazzon. Légy boldog örökre.

– Miért mondd „örökre”? – kérde a nő keserű előérzettel.

Utolsó áldása volt az neki.

– Isten veled – susogá, még egyszer megszorítva kezét. A nő megcsókolá hideg homlokát.

– Míg visszatérek, álmodjál édesen. Bennem minden érzés azt súgja, hogy te újra felvirulsz. Én boldog vagyok, ha arcod láthatom, s álmaid felett virrasztani nekem mennyei üdv. Mielőtt a göncöl elfordulna, visszatérek, s a hajnal új napot hoz.

A nő eltávozott, csókot és könnyes pillantást vetve vissza a küszöbről.

– Több hajnal nem jön föl énreám – sóhajtá Elemér. – Légy boldog örökre! – suttogá, midőn az nem is hallható már.

A hold méla fénye szüntelen változó alakokat fejte az ingatott lombok közül a padozatra. Elemér ábrándozva, álmodozva maradt ott magában, s beszélgetett, vagy tán csak álmodott, s azt hívé, hogy beszél.

– Ketten maradtunk ismét: te és én. Mit akarsz? Hová csalogatsz? Ha nem vagy élő lény, miért jelensz meg előttem? Miért lopod ki belőlem a lelket? Miért mosolyogsz rám? Itt és ott, és amott és mindenütt, ahova nézek, előttem állsz. Látlak, kezedet szorítom, arcodra nézek, hallom hangodat, beszélek veled. És mégsem vagy senki. Nem látja más alakodat, csak én... Ül mellém... A sírba is velem fogsz-e jőni?... Hm, tudod, mit gondolok most? Ha e percben, ahogy így keblemen fekszel, e kardot itt a te és az én szívemen egyszerre keresztülütném, hogy soha el ne válhatnánk egymástól! Mit szólsz hozzá? Azt, nemde, hogy kezemet nem bírom megmozdítani. Már félig álmodom, és nem tudom magamat ez álom ellen védni. Azt hiszem, hogy látok, mozgok és beszélek, pedig szemem zárva van, ajkam néma, kezem mozdulatlan. Jól tudom, hogy ez álom, és nem tudok belőle fölébredni! oh, ez érzés öl meg engem! Látod, ha élő lény volnál, milyen boldogok lehetnénk együtt, míg most meg kell ölnöd, hogy olyan lélekké tégy, miként magad... Te is szeretsz nagyon: oh, jól tudom én azt. De egyre nem gondoltál. Hátha neked itt kell maradnod, míg én tovaszálok? ugye, hogy elkomorodtál?... Sírész?... Nos, miért nevelsz megint? Ah, értelek, ha én meghalok, te is

meg tudsz halni, s akkor mindketten egy helyre megyünk... Tehát a szellemek találkoznak a túlvilágon! Úgy boldogság meghalni... Te is vágyódsz oda? Ez örök álmországba, ott leszünk. Harmadnap este, hogy én elhagyom a földet, te is utánam jössz. Addig én elkészítem a vőlegényi sátort, napsugárból, szivárványból, éjszakerőből, fellegborulásból... Ott fogunk lakni örökké... Ott fogunk örökké álmodozni, ott megmondod nekem, ki voltál itt e földön? Ott el nem válunk egymástól soha.

Elemér teljes gyönyörrel emelé föl álommosolygó arcát, s tagjai reszkettek a kéjtől, mely lelkét elfutotta.

E percben halkan felnyílt a hajlék ajtaja, s a küszöbön megjelent ama férfi, kit a megölt hajós a szigetre hozott. A jövevény csöndes léptekkel járult az alvó ifjú elé. Meglátta, hogy milyen halvány. A láz gyötörte éppen.

– Valóban sápadt fiú – dörmögé az idegen. – A szerelem megárthatott neki.

Alszik, mosolyog, álma nyugtalan. Szerelemről álmodik. Ijedtségre fog ébredni.

Ezzel halkan odavivé jéghideg kezét Elemér arcához, s végigsimítá rajta.

Az ifjú felriadt az ellenszenves érintésre.

– Ki az? mit akarsz? – kérdé az előtte álló alaktól.

– Ha megmondod, hogy ki vagyok, megtudod, hogy mit akarok – felele, s leereszté hosszú köpenyét. – Az én nevem Kubláj emír.

Elemér meg sem indult e szóra, keserű mosollyal mondá:

– Ismerlek. Megtutad, hogy haldoklom, s eljöttél, hogy meglásd, mint múlok ki?

– Áldom a sorsot, hogy nem halálsz után jöttem.

– Miért?

– Mert akkor nem ölhetnélek meg.

– Balga ember. Tehát dicsőséget akarsz abban lenni, hogy

– Az az utolsó csepp véred kell nekem, mely még ereidben tévelyg! Te nem tudod, mit cselekedtél, midőn a király leányát elszöktetted. Diszabul országát vesztette emiatt. E leányt Dalmának kelle nőül venni, s ha ez úgy történik, akkor tudva leend, mit másként bebizonyítani nem lehet, hogy Dalma nem férfi, hanem leány!

Új nap gyulladt egyszerre Elemér szívében. Örvendetesbet nem mondott neki soha senki, mint halálos ellensége. Megújulva az öröm rohamától emelkedék fel ágyáról.

– Ah, tehát te vagy az?... Tehát te vagy az mégis! Világ derül agyamban!... Most látlak utolérhetetlen nagyságodban, oh, én bálványom. Most már százszor kedves előttem a halál, mert várhatok rád a túlvilágon... Imádlak... Lelkedet bámulom... Szellemed volt az, mi körülöm lebegett mindenütt, a te arcod volt az, mit előttem láttam... Tégedet ígért a sors nekem... Az ígélet nem e világra szólt... Lesz hát szebb világ.

– Azt meglátod azonnal! – szólt Kubláj, kihúzva kardját. – Hajtsd meg fejedet.

Elemér egyszerre büszkén egyenesedett föl. Visszatérő lelke még egyszer arcába és szívébe hajtá véréét.

– Mikor hajtotta meg nyakát nemzetembeli férfi a halálcsapás előtt? Oroszva jöttél ölni? Tanuld meg hát, hogy az oroszán még haldokolva is oroszán, s sze-

medbe néz, és fogat mutat. S ezzel fölkapta öltönye alá rejtett kardját, megvillantá azt a holdsugárban, kényszerítve ijedten visszaszökni orgyilkosát, ki magáért kezdte már aggódni, s az ajtó felé tekinté.

– Jöjj. Látod, hogy én nem mehetek – hívá Elemér, félkezével széke karjára támaszkodva, míg a másikkal kardját emelé.

Kubláj óvatosan közelge vissza, a két kard előbb halkan csattant össze, a viadal mindig hevesebb lett. Az acélok szikrákat hánytak a holdsugárban, végre Elemér egy utolsó csapást mért ellenfelére, mely ha azt megéri, ránézve is utolsó leende.

Kubláj ijedten ugrott félre, s tétovázni látszott.

– Pihenj meg – szolt gúnyosan Elemér. – Várd el, míg a halál önkényt elejt, akkor jöjj nekem. De míg egy ízem mozdulni tud, addig ne közelíts, mert vezetőnek küldlek a másvilágra!

Kubláj nem merte őt megtámadni többé. A hős azonban érzé, hogy szíve mind lassabban dobog. Vége közel volt már, csak néhány lélegzete lehetett még hátra. Elemér ezt visszafojtá. Úgy akart meghalni állva, karddal kezében, hogy ne vegye észre e gyáva, midőn keble utolsót dobban, hogy ajka csukva legyen, szíve meg ne mozduljon, midőn kebelébe ütendi vasát...

– Oh, Dalma, szeretlek! – sóhajtá még egyszer, s azzal összerogyott.

Kubláj fogait csikorgatá, hogy vér nem jött dőfés után a sebből, melyet a haladoklón ejte, s arcán egy torzvonása sem volt a fájdalomnak utána.

Azzal ördögi vérörömmel foglalta el a holt ifjú helyét, s annak karszékében ülve várta, míg Halila visszaérkezik.

A nő gyorsan járt, imádkozott a szent fák alatt, felkereste a jóst, az gyógyszerül egy tubafa-ágot adott neki férje számára. Halila, mintha sejtené, hogy e fa lombjai csak a holtak számára zöldülnek, az útfélen saját maga számára is szedett gyógyfüvet – haláladó bürköt. Így jött aggodalomtól dobogó szívvel a kis hajlékba vissza, s még a küszöbben susogá:

– Elemér! Jó férjem... Alszol-e? – s odasimult, és kezét kinyújtá a kereveten ülő után.

Azon percben fölemelkedék az emír, s fagyos gúnyval kiálta

– Nem alszom.

Halila hátratántorodék, a szó elhalt ajkán. Kubláj fenyegetően húzódott közelebb hozzá:

– A férj itt fekszik lábaimnál. E kardon az ő vére piroslik. Nem óhajtod-e, hogy a tieddel egyesüljön?

Halila e pillanatban azon ritka nemével a lélek jelenlétének, mely az örülség rettentő határán szokott megjelenni, ismerős mosolygást kényszeríté arcára, s kezét nyájasan nyújtva Kubláj elé, nyugodtan szolt:

– Hozott az ég!

Kubláj megütközve tekinté a nő szemébe.

– Te engem üdvözölni mersz. Megcsalhatni vélsz-e?

– Üdvözöllek, mint megszabadítómat. Ez ember erővel rabolt el engem.

– Könnyű volt ott a győzelem, ahol nincs ellenállás. Te azonban nagy könnyen hozzászoktál szerelméhez.

– Mondd: gyűlöletéhez. Nem férjem: tömlőcőröm volt nekem, nem gyöngéd-ség: kínzás, üldözés, keserv volt, amit nála találtam.

– Értetlenül beszélsz. Ha gyűlölt, miért rabolt el?

– Te nem értesz mindent. A khagán meg akart tőlem menekülni, mert ő is mást szeretett.

Kubláj meg volt lepelve. Kénytelen magában elismerni, hogy e nő igazat be-szél, mert azt is tudja, amit ő csak sejtett.

– Tehát a khagán maga szöktetett el vele? Hanem ő örömet ráállt erre, mert szerelmes volt beléd; nem volt-e az?

– Ő is mást szeretett. Én csak foglya voltam.

– Mást? Nem tudtad meg, hogy kit?

– Álmaiban sokszor beszélt elérhetetlen tündérképekről. Kubláj összeveté azokat, amiket Elemértől hallott, s gyanúja mindig erősebb lett, hogy Dalma őt szerette, és szeretették általa, s tudá bámulni azon női szívet, mely ennyi lemondásra képes.

– És te miért nem iparkodtál innen megszabadulni?

– Azt csak az ő holttestén keresztül tehettem, s íme, láthatod, hogy nálad nél-kül is meghalt volna.

– Mit beszélsz?

– Lassan ölő mérget kevertem étele közé... – suttogá Halila, de meg is állt, hogy magában bocsánatot kérjen Istenétől e hazugságért, melytől lelke vissza-borzadt. Oh, mely örömet halt volna meg vele együtt; de most apja vére lángolt fel szívében, s föltevén, hogy élni fog.

Kubláj hitetlenül rázá fejét.

– Ím, lássad, most is bürköt hoztam a parti ingoványból, míg ő aludt, és e tuba-fa-gally is számára van letörve. Kubláj csodától elfogva kiálta fel:

– Astarothra! E nő nagyobb ördög, mint maga Astaroth! Egy gondolatom tá-madt. Én meg akarom tudni, ki volt e férfi rejtélyes kedvese?

– Miként?

– A varchonitáknál ősi szokás, hogy ha valakit meggyilkolnak, s gyilkosa nem ismertetik, a holttestet a legközelebbi rokon ravatalra fektetve viszi a khagán elé, s felhívja mindazokat, akikre gyanúja van, hogy kezüket a holt sebére téve esküd-jenek meg, hogy halálában nem vétkesek. Ha a seb vérzik, az azt jelenti, hogy a gyilkos tette rá kezét. E törvényszék a Zomotor, a halálújítás. Te elhozod a khagán elé a halottat. Én balfelől állandok trónja mellett, hogy arcát szemlélhes-sem. Minek örülsz?

Halila nem bírta arcán eltitkolni az iszonyú örömet, mely szívében támadt.

– Azon örülök – viszonzva –, hogy az is ott leend, akit gyűlölök.

– Te is, a hullá is fátyollal lesztek letakarva; a vérehagyott tetem senkinek sem leend árulója, a holt arcát nem látandja addig senki, ekkor egyszerre felrántod róla a leplet. És akkor az, ki neki szerelmese volt, nem fog-e magáról elfelejtkezve

rögtön odarohanni hozzá, s ha el tudta titkolni szerelmét, lesz-e elég ereje eltitkolhatni fájdmalmát?

– Valóban el fogja árulni magát – szólt elgondolkozva tervén a nő.

– Kezet reá – szólt Kubláj örömmel.

– Kezeim között tartom őt – suttogá Halila.

– Kit?

– Azt, akin bosszút akarok állani – szólt a nő, megrázva Kubláj kezét, ki nem vette észre azt a fenyegető villámot, mely e percben a hölgy szemeiből feléje lobbant.

Apja vére lángolt fel a nő szívében.

V.

A honalapítás ünnepére összegyűlt szent berkeiben a nemzetnek színe java.

Azon napok emlékére volt ez ünnep szentelve, mikor még a varchoniták szegény rabszolganép voltak, s puszta erdeikben idegen elnyomó számára kovácsoltak kardot, láncot önmaguknak.

Saját kezüktől elejtett vadállatok bőrébe öltözve jelentek meg a férfiak, saját kezük szötte öltönyökben a nők, mint egykor Bertezena idejében; így állt Dalma is közöttük, vállain fényes párducbőr keresztülkötve, mely gömbölyű vállát és karjait engedé láttatni, miknek gyöngéd idomza tán minden mozdulatnál kitűnt a férfi-erőre szoktatott izmok játéka.

A hölgyek szemérmesen tekintének daliás khagánjuk alakjára, büszke önérzettel a férfiak. És Dalma elpirult, érezve, hogy természetere férfiak tekintete van függesztve.

A vezérek üllöt, kalapácsot és vasat hoztak elő, Dalma izmos kezébe fogá a nehéz pörölyt, s a nép színe előtt a szikrázó vasból kardot kovácsolt, egyet azok mintájára, mikből négy ér fel eggyel, s azt fölemelve, fogadást tőn, hogy Bertezena utódait nem engedi rabszolgákká lenni soha.

Szemei könnyeztek, midőn beszélt, a nép azt hívé: örömkönnyek.

Ekkor nyakába akaszták a fejedelmi kacagányt, s egy magas fatörzsre, mint trónra, felültették. Hasonló trónról osztá egykor Bertezena parancsait.

A nép választottai tisztelegve járultak eléje. Jött legelőbb hét agg rhabonbán, s a legvénebb végigsimítva ősz haját, szólt:

– Üdv neked, oh, Dalma, ki megtartád, amit apáid szereztek, lásd hazádat felvirulva, és légy áldott. Boldog, aki alattad születik, s boldog, aki alattad hal meg. Élj sokáig.

A hét vén rhabonbán elvonult, jött utánuk hat vezér: a hetedik, a legifjabb, nem volt ott. Senki sem tudta, hová lett.

Pedig neki kellett volna elmondani e szavakat, miket az utána legifjabb vezér monda el:

– Üdv neked, oh, Dalma, ki népek urává tetted nemzetünket, légy erős, légy hatalmas, három tenger legyen országod határa, s az egész ég legyen boltozatja. Éljdicsően és sokáig.

A nép azt hívé, Dalma örömkönnyeket sír: az volt akkor is eszében, hogy e szókat Elemér szájából kellett volna hallania.

A vezérek után jött hét ogur nő, tisztos, komoly arcú hölgyek.

– Üdv neked, oh, Dalma – szólt az első –, ki határainkat megvédted vad ellenségtől, s boldogságot és jóllétet árasztál tűzhelyeink körül. Légy oly boldog egykor, mint mi mindnyájan vagyunk. Láss örülő családot magad körül, délceg fiakat, szelíd leányokat, kikben tenmagad légy megdicsőülve. Éljdicsó sokáig.

Dalma keserűen tekintte a szónoknőre, ki oly szomorú gúnyt monda reá áldás-képpen.

Hét fiatal szűz jött ekkor elő, vadrózsával s liliummal koszorúzva. Pirulva, pihegő kebelrel járult elé a kiválasztott hajadon, nem mert reá feltekinteni, midőn rebegő hangon szólt:

– Légy áldva, oh, Dalma, ki bennünket hazát szeretni tanítál, szerelmedért jutalmazzon szerelemmel a sors, mindenkitől légy szeretve, s legjobban szeretve egytől.

Dalma kezeibe rejté arcát.

Végre hét kised jött elő. Kis vezérok bátran állt a khagán elé, s elmondá rövid üdvözlét:

– Üdv neked, Dalma! – S magától utána tevé: – Ha megnövünk, mink is veled megyünk a harcba!

Dalma sóhajtva tekintte szét. Mindenütt örvendő arcok vették körül. A nép boldog volt, és derült, a fák fel voltak koszorúzva, az erdőben elsórt sírok beültetve lobogó kopjakkal, csak az ő lelke volt sötét. Az áldás nem fogott rajta.

Majd jöttek a „hegedősök” húros hangszereiken nemzeti dalokat verve; megszólalt a koboz és tilinkó, s míg az ifjú szittya leányok hőskölteményeket daloltak, körbeállt a fiatalság, s eljárta a „dalitáncot”. Az ifjak kezeikkel a csatát utánozva táncoltak, közbe a hölgyek szelíd éneklése zengett.

E pillanatában a közörömknek egyszerre szomorú kúrthang rivallt meg a hátterben, s míg a mulatozók botránkozva tekintének az ünnepélyt zavaró gyászhangra, Dalma mellett egy baljóslatú hang szóalt meg:

– Ez a zomotor hangja.

A khagán megdöbbenve tekintte oda. Kubláj állt mellette, trónjára könyökölve.

A gyászhangok mindig közelebb értek, s nemsokára lehete látni a szekeket, melyen fehér lepellel leterítve, s zöld gallyakkal körülűzve állt a gyászravatal, mellette földig lefátyolozott nő haladt.

A kikiáltó kürtjébe fújt, és szólt:

– Dicső khagán és egybegyűlt férfiak! Ez előttetek álló gyásznő nevében tudotokra adom, hogy e nő „tetemre hív” benneteket általam, melynek engedelmeskedni tartoztok haladéktalanul, és ha az első vezér, vagy maga a khagán volna is, akit e nő hívni fog, az tartozik kezét a meggyilkolt sebére téve leesküdni a vádat magáról. Szent a törvény, és áll mindnyájunk felett!

A férfiak néma főhajtással fogadják a kikiáltó szavát, maga Dalma is leszállt trónjából, inte a gyászónak, hogy hívja fel mindazokat, kikre gyanúja van.

Halila csendesen körültekintve sűrű fátyola alól; s amint a férfiak egyenként végig lépdelték előtte, kérdezve: „van-e rám gyanúd?”, némán inte nekik, hogy menjenek tovább. Egyet sem hívott a hullához.

– Kire gyanakszol tehát, jó asszony? – kérde Dalma, miután az mindegyiket elutasítá.

Halila ekkor megpillantá Kublajt a trón mellett, s rámutatott egyenesen.

– Őreá! – kiálta Dalma megdöbbenve. – Ő Disabul követe.

– Tudom – felelt Halila kikelt hangon, s újra inte Kubláj felé.

Ez düh- és félelemtől reszketve húzódek hátra.

– Ez asszony őrjöng! – hebegé. – Én nem tartozom törvényeitek alá.

– Törvényeink nem ismernek különbséget – szólt Dalma. – Ha e nő gyanúja alaptalan, s te ártatlannak érzed magadat, nincs miért rettegned; de ha bűnös vagy, itt vétettél, itt lakolsz meg.

– De e nő engem félreismer.

– Ismerlek jól – szólt közbe Halila. – Magad megvallád, hogy te ölted meg férjemet; jer, tedd sebére kezedet, hadd szóljon a seb.

Kubláj húzódozva lépett oda, s fogcsikorgatva sугá Halilának:

– Elárulál, de el fogsz veszni te is. Gondolj Astarothra.

– Mért nincs tiz életed, hogy férjemért áldozhatnám valamennyit.

– Legyen tehát – szólt Kubláj, s kezét vakmerően a holt sebére tevé.

Mindenki elszörnyedve szökött vissza. A vér egyszerre elkezdte felszökellni a sebből, s elborítá a szemfedőt.

– Gyilkos! – kiáltának az emberek, visszaborzadó dühvel.

– Te vagy e férfi gyilkosa? – szólt Dalma szigorú hangon. – Igen, én! – kiálta egyszerre vakmerően Kubláj, s lásd meg, ki volt az, akit megöltem?

S ezzel felrántá a szemfedőt, mely alatt Elemér holtteste feküdt, hidegen, sápadtan...

Dalma, mint kit a villám ütött meg, rogyott össze a holttetemre, szívszaggató hangon kiáltva:

– Elemér! Kedvesem.

– Hah! Fájdalmad elárult! – harsogá Kubláj diadalmában. – Te nő vagy, és e férfi szerelmesed. Trónod enyim.

– Tiéd a vérpad! – szólt Dalma fölegyenesedve fájdalmas dühében. – Nincs hatalom, mely megmentsen bosszúmtól. – Így! Így! – biztatá Halila, megfogva Dalma kezét. Ne hagyj őt kezeid súlyát kikerülni. Törd össze, semmisítsd meg. Ölje meg a bakó, temessék el a hollók, sirassa meg a vihar, átkozzam meg én!

– Te nem parancsolsz e földön többé! – kiálta Kubláj. Én ország-világ előtt vádolkak, hogy nem vagy férfi, hanem leány, s országod emiatt Disabul országa lett, néped az ő alattvalója, te magad az ő rabszolgája. Tedd le fejedelmi pálcád.

– Fejedelmi pálcám e kard! – szólt Dalma, fölemelve azon kardot, melyet az imént kovácsolt, s miként egykor őse, Bertezena, éppen úgy vágta ketté Kublajt, hogy két része jobbra-balra hullott.

– És most – kardom mutassa meg: férfi voltam-e, vagy asszony!

Néhány hó múlva megkezdé Disabul tatár szövetségesével a harcot a varchoniták ellen. Dalma keresni látszott a halált, egyetlen jöltevőjét még e földön. Nem is sokáig váratott az magára, egy dicsőséges viadalban a sereg élén csatázva elhullott. Holtteste úgy elveszett, hogy senki sem talált rá többé.

Dalma halála után a varchoniták felkerekedtek egész nemzetestül, s elmentek jobb hazát keresni. Inkább elhagyták ősi országukat, mintsem rabszolgák maradtak volna benne.

UTÓHANG A „VARCHONITÁK”-HOZ

„Mennyi bombaszt!” – fogja mondani a századvégi olvasó, ha a kuriozitása rávitte, hogy ezt az elbeszélést átlapozza.

Es igaza lesz. Biz ez már mind bombaszt *mai napság*. De hát ennek az elbeszélésnek is ecetágya van. Nem regénynek készült ez, hanem drámának.

1853-at írtunk. A Bach-korszak virágévadját. A földön feküdt minden. A magyar kezdte megszokni a kényuralmat, a rabrendet, az idegen szót, az új intézményt. Nem volt már semmi reagálás – (a szabad, a nemzeti irányban), csak még egynéhány exaltált poéta keblében.

No, azokról meg gondoskodva lett a cenzúra intézménye által.

A nyelvünket nem értette senki az államalkotó elemekből: elkezdve a helytartón, folytatva a megyefőnökön, a rendőrfőnökön, a biztoson, a végrehajtón keresztül, egész le a Schulrath-ig. Csak a cenzor kötelessége volt érteni az átkozott finnugor idiómát.

Amiket most Te, boldog idők szülte olvasóm, furcsa bombasztoknak fogadsz, abban az időben egy refractárius magyar írónak jajkiáltásai voltak az alvó nemzethez, áthelyezve a khokonorhegyi szakadékok közé, szájába adva soha nem élt királyoknak és királyleányoknak; de megértve, átgondolva egy élni akaró tetszhalott nemzetől.

Ez a mű, így regényalakban, csak jóval később, egy enyhébb korszakban láthatott napvilágot: eredetiben ez drámának született. S ide kell egy pár korrajzoló kontúr vonás.

Két cenzor volt ez években a magyar irodalom fölötti bírói székbe ültetve.

Az egyik firtatta a könyvalakú termékeket és a hírlapokat. (Könnyű volt neki: mindössze négy hírlap jelent meg Pesten.) Ez egy maliciózus, rosszindulatú, hóhérnak született pribék volt. A nevére nem emlékezem. Akit meggyűlölök, azt el szoktam felejteni.

A másik egy becsületes, jóakarató, élni és élni hagyni szerető teremtés volt: ennek a nevét megtartottam, Csehallnak hívták. Erre volt bízva a színművek és színielőadások ellenőrzése.

Én tehát, aki már akkor is ravasz, furfangos politikus voltam, előre tudva, hogy ilyen hazafiúi frázisoktól duzzadó *regényfélét* a nyomdafesték reprodukálni nem fog a Nr. 1 cenzor szigorúsága miatt, azt fundáltam ki, hogy ugyanezt, mint *színművet* fogom a letargiás közönséggel inhaláltatni Csehall úr kegyes elnézése mellett.

A stratagéma teljesen sikerült.

Az én derék, becsületes Csehallom a következő referátát nyújtá be a rendőrtanácsosnak a „Dalma” című drámámról:

„Dieses *Spektakelstück* ist ein *Machwerk*, welches geeignet ist, durch exotische Decorationen und kuriose Costüme ein zahlreiches Publikum ins Theater anzulocken.”

Az Isten áldja meg ezért a jó rekomendációért.

A „Dalma” előadása a nemzeti színházban meg lett engedve. A hatás nem maradt el. Talán egyéb is közreműködött, mint az exotische Dekorationen és a kuriose Costüme.

Fenn is tartotta magát egész addig, amíg a Bach-rendszer fennállt. Akkor aztán félretettük, mint ahogy kiteszük a szobából a vaskályhát, mikor a tavasz kinyílik. – Így lett később belőle regény. – Veszett fejsze új nyélbe sűtve.